

Referanser: KR 49/10

Gudstjenestereformen - veiledning

Sammendrag

I arbeidet med gudstjenestereformen har det hele veien vært en forutsetning at det endelige liturgiske materialet i tillegg til den liturgiske ordningen, liturgiske tekster, rubrikker og alminnelige bestemmelser må omfatte en tredje kategori, nemlig *veiledning*. Hensikten er å gi brukerne oversikt over alternativene som finnes, gi et bilde av hvilket preg de ulike alternativene har, og gi praktisk veiledning til utførelsen av gudstjenestens ulike elementer.

En god veiledningstekst vil være av stor betydning både i arbeidet med å utforme lokal grunnordning og ved forberedelse og gjennomføring av den enkelte gudstjeneste.

En slik tekst har sekundær karakter. Det vil si at den kan egentlig ikke skrives ferdig før liturgien og alminnelige bestemmelser er ferdig utformet og vedtatt på Kirkemøtet. Det betyr at en endelig veiledningstekst både til gudstjenestens hoveddeler og øvrige veiledninger (se nedenfor) ikke kan ferdigstilles før etter Kirkemøtet i april 2011. Innlevering av manus til forlaget er avtalt til 13. mai 2011.

For å gi en antydning om hvordan veiledningsdelen tenkes utformet, ble det skrevet et første utkast til veiledning for hoveddelene *Samling* og *Forbønn* som ble lagt fram for Kirkerådet i september 2010. De innspill som da ble gitt av Kirkerådet er tatt hensyn til i det dokumentet som her fremlegges. Her er det gitt veiledning til alle gudstjenestens fem hoveddeler.

I tillegg til Veiledning til gudstjenestens hoveddeler skal det også skrives Veiledning til gudstjenesten som helhet:

- Gudstjeneste for alle – universell utforming
- Liturg / medliturger (hvem gjør hva / hva bestemmer valgene)
- Salmer / musikk – liturgisk musikk (kor/forsangere, band etc)
- Plasseringer og bevegelser i kirkerommet (sitte/ står/ gå/ retninger)
- Utstyr (liturgiske klær, bøker, lys, blomster, kalk, disk etc – vektlegge bruken av utstyret).
- Gudstjenester på samisk / samiske ledd i gudstjenesten.

- Høymessen og andre typer av hovedgudstjenester (metodisk hjelp til å gjøre lokale valg, med utgangspunkt i struktureksemlene, Ordningen s. 17).

Veiledning skal inngå i den ”gudstjenestebok” (ringpermsystem) som skal foreligge når gudstjenestereformen innføres i menighetene. Den vil også inneholde motiverende artikkel om hva gudstjeneste er (”Sammen for guds ansikt”), om kirkeår og kirkerom, alminnelige bestemmelser, dåp (liturgi og veiledning), samt metodisk avsnitt om lokal grunnordning, gudstjenesteutvalg, planlegging av gudstjenester (langsiktig og kortsiktig) mv. I gudstjenestepermen vil det også gis plass til å sette inn liturgiske tekster (dagens bønn mv) og ordninger som kommer etter hvert, samt lokal grunnordning.

Forslag til vedtak

Det fremlagte dokument med veiledning til hovedgudstjenesten bearbeides videre i lys av de kommentarer som fremkom på Kirkerådets møte i mars 2011.

Kirkerådets sekretariatet gis fullmakt til å slutføre denne veiledningen og det som gjenstår av veiledningstekster, fram mot og i etterkant av Kirkemøtet i april 2011.

Saksorientering

VEILEDNING TIL ORDNING FOR HOVEDGUDSTJENESTEN

I denne veiledningen gjennomgås gudstjenestens hoveddeler, enkeltledd og varianter av tekster til de enkelte ledd. Det gis informasjon om leddenes plassering i det liturgiske forløp, deres funksjon og innhold. Det gis også praktiske anvisninger når det gjelder utførelse. Hensikten er å gi menighetene bakgrunn for de valg som skal gjøres både i forbindelse med lokal grunnordning og forberedelse av den enkelte gudstjeneste.

Hvert avsnitt er bygget opp på samme måte:

- En innledende tekst som ansats til den aktuelle hoveddel. Om hva som er fokus i og innholdet i hoveddelen.
- Hoveddelens struktur (en kortfattet beskrivelse)
- Gjennomgang av hoveddelen, ledd for ledd.
- Særlige anliggender i hoveddelen.
- Gjennomgang av de forskjellige varianter av liturgiske tekster.

Den kristne gudstjenestens to grunnleggende hoveddeler er ORDET, som fører tilbake til synagogegudstjenesten, og NATTVERDEN som har sitt utgangspunkt i Jesu siste måltid med sine disipler. Fra disse to hoveddelene har gudstjenestens struktur utviklet seg opp gjennom århundrene, med SAMLING som leder inn til Ordets del, og SENDELSE som leder fra nattverdbordet og ut til tjeneste i verden. Midt i gudstjenesten, som en bro mellom Ordet og Nattverden har FORBØNNEN for kirken og verden sin plass.

I. SAMLING

Gud kaller oss til gudstjeneste. Mennesker med svært forskjellige forutsetninger og forventninger kommer til den samme gudstjeneste. Vi samles i en bevegelse fra de mange forskjellige *jeg* til et felles *vi*. Vi er *sammen for Guds ansikt*.

I. 1 SAMLINGSDELENS STRUKTUR

Samlingsdelen har denne grunnstrukturen:

- *Forberedelse* (med eller uten informasjon og stillhet)
- *Inngangssalme*. Eventuelt inngangsprosesjon.
- *Inngangsort*. Liturgen hilser menigheten med nåde og fred, i den treenige Guds navn.
- Vi er sammen for Guds ansikt. Dette er hovedmotivet i *Samlingsbønnen* som bes av en medliturg.
- *Synsbekjennelse*. Denne kan være her eller før forbønnen senere i gudstjenesten.

Den innledes av liturgen. Bekjennelsen bes høyt av hele menigheten.

- *Bønneropet, Kyrie eleison* / Herre, miskunne deg over oss, synges av alle.

- Deretter synges *Gloria / Lovsang* av liturg/forsanger(kor) og menighet. Gloria kan utelates i fastetiden.

- Her kan det bes en *Dagens bønn* som samler i seg noe av dagens særpreg og tema.

I og med at det er flere ”kan-ledd” i samlingsdelen, vises det til avsnitt I.3.2 *Varianter av samlingsdelens struktur* (s. 000)

I. 2 SAMLINGSDELEN – LEDD FOR LEDD

Ledd 1. Forberedelse

Det er en stor utfordring for enhver menighet å utvikle en *forberedelseskultur* som kan hjelpe den enkelte til å finne veien inn i gudstjenesten som menighetens felles handling og til et møte med den hellige Gud.

Kirkerommet bør være tilrettelagt i god tid, slik at man kan komme før gudstjenesten, meditere, lese en bønn som er lagt ut på bord eller stoler, være stille, tenne et lys på en lysglobe eller lignende. Det kan være noen til stede i rommet som på stillferdig vis hjelper folk til rette. Det kan også gis tilbud om samtale og/eller privat skriftemål i tilknytning til kirkerommet.

All øvelse bør være avsluttet i god tid før gudstjenesten. Kristuslyset i lysgloben tennes før folk begynner å komme. Alt legges til rette for å skape konsentrasjon og samling. En kan eventuelt bruke meditativ musikk. Alterlysene kan også tennes i god tid før gudstjenesten, eller det kan gjøres samtidig med inngangsprosesjonen.

Informasjon om dagens gudstjeneste

Denne bør ha form av innbydende velkomstord og være ved en representant for menigheten (menighetsråd, gudstjenesteutvalg eller en av gudstjenestens medliturger).

Det kan sies noe om spesielle innslag og medvirkende på dagens gudstjeneste. Ikke minst gjelder dette de som skal medvirke på en særlig måte. Videre nevnes navn på den/de som skal døpes, om dagens offerformål og annet som angår dagens gudstjeneste.

Kunngjøringer om det som skjer i menigheten i løpet av den kommende uken, hører ikke hjemme her. Se mer om dette i veiledning til Forbønn, ledd 16 (s.000).

Ledd 2. Inngangssalme

Dette bør være en salme som virker samlende og som flest mulig kan være med på. Det kan være en lovsang eller en salme som svarer til kirkeårstiden og gudstjenestens særpreg.

Dersom det er dåp, kan dåpssalmen synges her. I menigheter hvor det ofte er dåp i hovedgudstjenesten, bør man, for å ivareta variasjon, ikke la dette være hovedregelen. Bibelsk salme kan synges som inngangssalme, dersom det ikke benyttes bibelsk salme mellom første og andre tekstlesning.

Prosesjon

Søndagen er Kristi oppstandelsesdag, og for å gi inngangen til gudstjenesten et preg av fest og glede kan en bruke prosesjon under preludiet/forspillet og/eller inngangssalmen. Det kan også være prosesjon til utgang. Prosesjon er et liturgisk uttrykk for Guds folks vandring på vei mot det evige mål i Guds rike. Ved samme rekkefølge i prosesjonen både inn og ut symboliseres at dette alltid er en vandring fremover.

Alle reiser seg og kan delta i inngangsprosesjonen ved å ha oppmerksomheten rettet mot dem som går opp kirkens midtgang på vegne av alle, helt til prosesjonen har kommet helt fram i kirken. Det er vanligvis de som skal delta med spesielle oppgaver i gudstjenesten, som går i prosesjonen. Disse bør i størst mulig grad være representative for den gudstjenestefeirende forsamlingen både med hensyn til alder, kjønn, etnisk bakgrunn og lignende. De deltar både i prosesjonen og med alt de ellers utfører i gudstjenesten, på menighetens vegne.

Prosesjonskors skal alltid bæres fremst i prosesjonen. Dersom man også bruker prosesjonslys, bæres disse ved siden av hverandre litt bak prosesjonskorset. Dersom det er dåp, deltar gjerne dåpsfølget i inngangsprosesjonen.

I inngangsprosesjonen kan det bæres inn brød og vin til nattverden, vann til dåpen, tekstboken eller Bibelen og eventuelle gjenstander som symbol for gudstjenestens tema. Liturgen går bakerst i prosesjonen.

Dersom det også er utgangsprosesjon, kan liturgen gå bakerst også i denne, i tråd med vanlig økumenisk praksis. Liturgen gir signal om når prosesjonen skal starte. Det kan godt skje mot slutten av postludiet eller etter at et par vers av eventuell utgangssalme er sunget. Hele menigheten følger prosesjonen ut av kirken. Samtidig bør det gjøres klart at de som ønsker å bli sittende, har full anledning til det.

Ledd 3. Inngangsort. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 4.*

Inngangsortet tydeliggjør at Gud kaller oss sammen til gudstjeneste.

Liturgens inngangsort leder direkte til samlingsbønnen. Men på noen gudstjenester kan inngangsortet ledsages av innslag som angir gudstjenestens særpreg og tema. Dette kan skje i form av en symbolhandling, tematisk tydeliggjøring av gudstjenestens tema i form av korsang, drama, dans og lignende. Dette kan være særlig aktuelt på gudstjenester tilpasset barn og unge, samt på temagudstjenester.

Ledd 4. Samlingsbønn. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 5 og s. 19-22.*

Samlingsbønnen skaper forventning, glede og hellig alvor over at vi er sammen for Guds ansikt. Den bes av en medliturg eller av alle. Når syndsbejennelsen kommer like etter samlingsbønnen, bes samlingsbønnen av en medliturg, mens hele menigheten fremsier syndsbejennelsen.

Ledd 5. Syndsbejennelse. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 5, 9 og 23-25.*

Syndsbejennelsen kan komme etter samlingsbønnen eller før forbønnen.

Ordet ”bekjenne” betyr ”å si det samme som”. Sammen med dem vi feirer gudstjeneste med, sammen med kristne og kirker over hele verden, bekjenner vi for den hellige Gud at vi er syndere og ber om å bli tilgitt.

Ledd 6. Bønnerop KYRIE. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 6 og s. 26-27.*

Kyrie eleison er et av de aller eldste ledd i den kristne gudstjeneste. Det er ropet til de mange som ropte til Jesus om hjelp – blinde, spedalske, stumme og andre som hadde det vondt. De ropte ”Kyrie eleison – Miskunne deg over oss – hjelp oss!” Mennesker roper fra sin dypeste nød i dag også. Når *Kyrie* lyder i samlingsdelen, løftes ropet fra det dype fram for den Gud som hører når vi roper.

Kyrie eleison er både et nødrop og et hyllingsrop. ”Jesus Kristus er Herre (Kyrios), til Gud Faders ære” (Fil 2,11). Vårt rop om hjelp er samtidig fylt av tillit og lovprisning av den treenige Gud som har omsorg for oss og hele sitt skaperverk.

Kyrie kan utelates på enkelte gudstjenester. Det kan være når man ønsker å gi gudstjenesten et svært enkelt preg, for eksempel på gudstjenester med de aller minste i fokus. Men det bør bare skje unntaksvis. Kyrie har en viktig funksjon som gjenkjennende ledd i den verdensvide kirke. Det er et viktig gudstjenesteledd også for barn, særlig når bibelfortellingene benyttes til å forklare leddets opprinnelse og innhold.

Ledd 7. Lovsang GLORIA. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 6 og s. 28-29.*

”Ære være Gud i det høyeste...”. Englenes sang fra Betlehemsmarken den natten Jesus ble født, har gjenlydt i den kristne gudstjeneste fra dens eldste tid. Helt fra tidlig middelalder finnes det belegg for at kyrie og gloria var knyttet tett til hverandre. I lovsangen synger menigheten ut sin glede over inkarnasjonens under: at Gud i Jesus Kristus lar himmel og jord møtes.

Ledd 8. Dagens bønn. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 6.*

Den tradisjonelle betegnelsen på denne bønnen er *kollektbønn*. Kollekt betyr ”samlet”. Kollektbønnen samler opp og gir uttrykk for noe av det som er særpreget for akkurat denne dagen i kirkeåret. Betegnelsen kollektbønn er nå endret til ”dagens bønn”, blant annet for at den ikke skal forveksles med samlingsbønnen. Dagens bønn leder over til Ordets del og åpner for bibeltekstene som følger.

Dagens bønn kan utelates. Den kan eventuelt benyttes som samlingsbønn, først og fremst på høytidsdager, eller den kan bes i forbindelse med prekenen.

I. 3 SÆRLIGE ANLIGGENDER I SAMLINGSDELEN

I. 3.1 Syndsbekjennelsens plassering

I følge Ordning for hovedgudstjenesten kan syndsbekjennelsen plasseres enten som ledd nr. 5 eller etter ledd nr. 15. Det kan gis gode grunner for begge plasseringene - både etter samlingsbønnen og før forbønnen. I den lokale grunnordningen fastsetter menigheten hvilken plassering de ønsker. Her er noen argumenter som benyttes for hver av disse plasseringene.

Argumenter for å legge syndsbejennelsen til samlingsdelen

1. Vi har i Norge en lang tradisjon med syndsbejennelse i begynnelsen av høymessen. Dette er menigheten vant med og mange opplever at dette er en naturlig plassering.
2. Å bejenne syndene ved starten av gudstjenesten har karakter av forberedelse og renselse før man går videre til lovsang/gloria og Ordets del.
3. Når gudstjenesten nå legger økt vekt på *forberedelsen* og har *samlingsbønn* som gudstjenestens første bønn, kommer syndsbejennelsen ikke så brått på som i høymessen av 1977, og kan derfor fungere godt her.
4. I og med at det nå er flere syndsbejennelser å velge mellom, kan det velges en syndsbejennelse som fungerer godt i den delen av gudstjenesten hvor menigheten samles som et felles *vi* for Guds ansikt.

Argumenter for å legge syndsbejennelsen til forbønnsdelen

1. Syndsbejennelse er en naturlig konsekvens av forkynnelse av Guds ord som lov og evangelium. Derfor følger den naturlig etter Ordets del.
2. Syndsbejennelsen kan gi et for sterkt fokus på våre synder i gudstjenestens åpningsdel, før man er klar for dette. Mennesker som bærer på synd og skam når man kommer til gudstjeneste, vil lettere kunne delta i syndsbejennelse senere i gudstjenesten.
3. Samlingsdel uten syndsbejennelse vektlegger kyrieropet på en selvstendig måte, både som klagerop og lovprisning.
4. Syndsbejennelsen i forkant av forbønnen kan være en god forberedelse både til denne og Nattverden – som en *renselse* før vi ber for kirken og verden og går fram for å ta imot Jesu legeme og blod.

I. 3. 2 Varianter av samlingsdelens struktur

Samlingsdelen er den del av gudstjenesten hvor det gis flest muligheter til lokal tilpasning når det gjelder antall ledd og rekkefølgen mellom dem. Her følger en beskrivelse av de strukturvariantene som gir seg ut fra rubrikkene til hvert ledd i Ordning for hovedgudstjenesten.

Variant A (uten syndsbejennelse og dagens bønn)

Forberedelse (med eller uten informasjon og stillhet)
Inngangssalme
Inngangssord
Samlingsbønn
Kyrie
Gloria (kan utelates i fastetiden)

Dette er den korteste varianten. Den har en fortettet karakter hvor samlingsbønnen leder direkte til Bønnerop Kyrie. Slik får bønneropet sin selvstendige vekt og betydning. Etter gloria vil det i mange menigheter ofte være dåp. Også av den grunn kan det være hensiktsmessig med en kort og stram samlingsdel.

Variant B (med syndsbekjennelse, uten dagens bønn)

Forberedelse (med eller uten informasjon og stillhet)
Inngangssalme
Inngangssord
Samlingsbønn
Syndsbekjennelse
Kyrie
Gloria (kan utelates i fastetiden)

I denne varianten er det en spesiell utfordring å velge samlingsbønn og syndsbekjennelse som passer sammen. Særlig gjelder dette med hensyn til bønnenes lengde. Dersom det velges en av de lengre samlingsbønnene, som for eksempel nr. 3 (Ordningen, s. 19), vil det passe med en kort syndsbekjennelse, som for eksempel nr. 2 (Ordningen, s. 23). Kort stillhet mellom de to bønnene kan vurderes, i stedet for stillhet og løftesord etter syndsbekjennelsen (se rubrikk til ledd 5 Syndsbekjennelse i Ordningen s. 5).

Samlingsbønnen bes normalt av en medliturg. Dette bør alltid gjøres når syndsbekjennelsen kommer like etterpå. Dermed får man en veksling mellom samlingsbønnen som bes av en person og syndsbekjennelsen som bes av alle.

Variant C (Uten syndsbekjennelse, med dagens bønn)

Forberedelse (med eller uten informasjon og stillhet)
Inngangssalme
Inngangssord
Samlingsbønn
Kyrie
Gloria (kan utelates i fastetiden)
Dagens bønn

I denne varianten er det viktig å velge samlingsbønn og dagens bønn som ikke er for like i innhold og form. Disse bønnene har forskjellige motiver og karakter. Mens samlingsbønnens viktigste anliggende er å gi ord til at vi, som fellesskap, enkeltmennesker og del av skaperverket, er sammen for Guds ansikt, vektlegger dagens bønn kirkeårets dag og/eller tid og knytter an til dagens tekster. Slik kan dagens bønn danne en fin bro fra samlingsdelen til Ordets del.

Etter gloria vil det i mange menigheter ofte være dåp. Dette må det tas hensyn til når den lokale grunnordning utformes. Hvorvidt det passer med dagens bønn like etter dåpsliturgien, har blant annet med salmens plassering i dåpsliturgien å gjøre. Her gis det flere muligheter – og med gloria i forkant av dåpen og dagens bønn like etter, vil det kunne være en god løsning å avslutte dåpsliturgien med en dåpsalme.

Variant D (med syndsbekjennelse og dagens bønn)

Forberedelse (med eller uten informasjon og stillhet)
Inngangssalme
Inngangssord
Samlingsbønn
Syndsbekjennelse
Kyrie
Gloria (kan utelates i fastetiden)
Dagens bønn

Dette er den lengste varianten av samlingsdelen, og den blir ekstra lang dersom syndsbekjennelsen innledes med det dobbelte kjærlighetsbudet og etterfølges av løftesord. Med tre bønner i tillegg til Bønnerop / Kyrie, er det viktig å velge disse bønnene både med vekt på sammenheng og variasjon. Se om sammenhengen mellom samlingsbønn og syndsbekjennelse i kommentaren til variant B ovenfor. Med dagens bønn i tillegg til disse to er det en dramaturgisk utfordring å få god flyt i samlingsdelen, særlig hvis det også skal innpasses dåp etter gloria.

I.4 GJENNOMGANG AV ALTERNATIVENE TIL DE ENKELTE LEDD

Inngangssord. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 4.*

Det er tre inngangssord som kan benyttes i hovedgudstjenester. Før de to første av dem kan tilføyes: *Kjære menighet.*

1. *Nåde være med dere og fred fra Gud vår Far og Herren Jesus Kristus.*

Denne *apostoliske hilsen* som vi møter i de paulinske brevene, har sin opprinnelse i den gamle jødiske hilsen *Fred være med dere*. I sin hilsen til menighetene utvidet Paulus hilsenen med begrepet *nåde*. Begrepene *nåde* og *fred* utfyller og utdypes hverandre. Vi hilses fra Gud vår far og Herren Jesus Kristus med den *nåde* og *fred* som er gitt oss til frelse.

2. *Vår Herre Jesu Kristi nåde, Guds kjærlighet og Den hellige ånds samfunn være med dere alle.*

Denne ”apostoliske velsignelsen” finner vi som avslutningshilsen i Paulus andre brev til menigheten i Korint (2 Kor 13,13). Forskjellige varianter av den finnes som avslutningshilsen også i flere av hans brev. I Den norske kirke har den apostoliske velsignelsen tidligere vært benyttet som velsignelse etter prekenen og ved avslutningen på andre gudstjenester enn hovedgudstjenesten. I tråd med praksis fra mange av våre søsterkirker kan den nå også benyttes som inngangshilsen.

3. *I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn.*

Denne trinitariske hilsenen er kjent som inngangshilsen i messen helt fra 1100-tallet. Men allerede på 300-tallet ble disse ordene innført i tilknytning til sakramentene. Når ordene lyder helt ved starten av gudstjenesten er det både en dåpspåminnelse og et utsagn om at alt som skjer i gudstjenesten, skjer i den treenige Guds navn.

Dersom det er dåp i hovedgudstjenesten, benyttes et av de to første alternativene, i og med at "I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn" alltid benyttes i dåpsliturgien.

Samlingsbønn. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 19-22.*

Det er åtte samlingsbønner å velge mellom. I tillegg kommer "Modell for lokalt utformet samlingsbønn" og "Samlingsbønn når det har skjedd ulykker og katastrofer".

Samlingsbønn nr. 1 er en bearbeidelse av en inngangsbønn fra Den danske folkekirke. Den har allmenn karakter og ville kunne benyttes på alle typer hovedgudstjenester gjennom hele kirkeåret.

Samlingsbønn nr. 2 er en bearbeidelse av kollektbønn for 13. søndag etter pinse. Den har allmenn karakter, men vil særlig passe på gudstjenester med fokus på skaperverket.

Samlingsbønn nr. 3 er en bearbeidelse av *klokkerbønnen*, som var åpningsbønn i høymessen fra 1685 til 1977. Den har allmenn karakter og vil kunne benyttes på gudstjenester gjennom hele kirkeåret.

Samlingsbønn nr. 4 er en sterkt forkortet versjon av nr. 3. Den har også allmenn karakter og vil kunne benyttes gjennom hele kirkeåret.

Samlingsbønn nr. 5 er en enkel bønn av allmenn karakter som vil være særlig anvendelig på gudstjenester med mange barn til stede. Den kan leses høyt av alle, eller brukes som "hermebønn", ved at den som leder bønnen, sier én og én setning, som gjentas av alle.

Samlingsbønn nr. 6 er hentet fra Familiemessen. Flere komponister har skrevet musikk til denne teksten. Noter finnes i *Familiemessen, menighetshefte og organisthefte. Verbum Forlag 2003*. Den er skrevet med tanke på barn som medliturger og forsangere, men kan fungere godt med medvirkende også i andre aldersgrupper. Bønnen kan benyttes både på gudstjenester med og uten dåp.

Når denne samlingsbønnen benyttes, kan barn bære inn prosesjonskors, prosesjonslys og vann til døpefonten. Prosesjonen går til døpefonten under inngangssalmen. Etter inngangsordet kan dåpslyset tennes og vannet helles i døpefonten. Deretter leses samlingsbønnens første ledd. Som et ledd i dåpspåminnelsen øser en medliturg opp vann tre ganger fra døpefonten. Dette gjøres slik at en både ser og hører vannet. Resten av samlingsbønnen synges i veksel mellom liturg, medliturger og menighet. Medliturgenes sangledd kan forsterkes ved at forsangerkor synger sammen med dem.

Samlingsbønn nr. 7 har sitt utspring i *Døvekirken* i Norge. Den er spesielt anvendelig i gudstjenester med mange barn. Setningene er formulert slik at de fungerer godt som tegnspråk. En gruppe barn kan stå foran menigheten og vise tegnene før bønnen leses. Deretter reiser alle seg og bønnen leses ledd for ledd sammen med håndbevegelsene. De i menigheten som ønsker det, kan gjøre håndbevegelsene sammen med ML/L og barna.

Samlingsbønn nr. 8 har allmenn karakter. Den er særlig anvendelig på hovedgudstjenester hvor det er både dåp og nattverd.

Modell for lokalt utformet samlingsbønn (nr. 9) åpner både for å hente inn ferdig formulerte samlingsbønner og lokalt å utforme en samlingsbønn til en bestemt gudstjeneste. Til Skaperverkets dag og andre hovedgudstjenester med spesielle tema finnes det ressursmateriale som også inneholder samlingsbønner, som kan benyttes i den lokale gudstjeneste. Dersom man ønsker å benytte en lokalt utformet samlingsbønn regelmessig, skal det søkes om biskopens godkjenning av denne (Alm. bestemmelser C.3)

Det er en spennende utfordring sammen med barn, unge, konfirmanter eller andre å utarbeide en egen samlingsbønn til en bestemt gudstjeneste. Her kan modellen være til hjelp. Det viktigste med hensyn til bønnens innhold er beskrevet i punkt 2. Motivene i punkt 3 er eksempler. Det kan også tenkes andre motiver ut fra gudstjenestens særpreg, tema og/eller dag i kirkeåret.

Samlingsbønn når det har skjedd ulykker eller katastrofer (nr. 10)

Når en ulykke eller katastrofe har rammet lokalsamfunnet, nasjonen eller et annet område i verden, er det naturlig å la åpningen av menighetens hovedgudstjeneste bære preg av dette. Dette bør gjøres når ulykken og katastrofen er av en slik art at den berører hele menigheten, eller nyheten om den er allment kjent og menigheten dermed er innforstått med hvorfor dette nevnes. Når ulykke og sorg angår én eller noen få i menigheten, er det mer naturlig å ta dette med i menighetens forbønn.

Syndsbekjennelse. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 23-25.
Innledningsordene til syndsbekjennelsen (Ordningen s. 5)*

Det er fire forskjellige måter å innlede syndsbekjennelsen på:

1. L: La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder
2. L: La oss bøye oss for Gud og be om tilgivelse.
3. L: La oss ransake oss selv for Guds ansikt og bekjenne våre synder.
4. *Før ett av innledningsordene (1-3) kan det legges til:*

L: Vår Herre Jesus Kristus sier: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og første bud. Men det andre er like stort: Du skal elske din neste som deg selv.

Det kan velges et fast innledningsord, eller det kan varieres i forhold til type gudstjeneste. Alternativ 2 kan for eksempel passe på gudstjenester som er særlig tilrettelagt for barn og familier. Alternativ 3 kan benyttes når det gis anledning til stillhet før syndsbekjennelsen bes. Alternativ 4 kan være særlig aktuelt på gudstjenester i fastetiden, på 20. søndag i treenighetstiden / Bots og bededag, og ellers når det måtte passe ut fra gudstjenestens tekster og tema.

Syndsbekjennelse nr. 1 er hentet fra Gudstjenestebokens (1977/92) ordning for Kveldsbønn.

Synsbejennelse nr. 2 er en forkortet versjon av nr. 1.

Synsbejennelse nr. 3 er en lett bearbejdet versjon av synsbejennelsen i Familiegudstjenesten (Gudstjenesteboken 1977/92). Her står den som første ledd i forbønnen. Nå står den som et selvstendig ledd. Den kan være særlig egnet på gudstjenester med mange barn.

Synsbejennelse nr. 4 er et utdrag fra Salme 51. Et lengre utdrag av denne salmen står som synsbejennelse i Ordning for Skriftemål (Gudstjenesteboken 1977/92).

Synsbejennelse nr. 5 er en synsbejennelse som tematiserer samhøriheten med skaperverket og alle mennesker på jorden. Den kan være særlig egnet på gudstjenester hvor disse tema er i fokus.

Synsbejennelse nr. 6 er synsbejennelsen fra høymesseordningen av 1977.

Modell for lokalt utformet synsbejennelse (nr. 7) åpner både for å hente inn ferdig formulerte synsbejennelser og lokalt å utforme en synsbejennelse til en bestemt gudstjeneste. Til Skaperverkets dag og andre hovedgudstjenester med spesielle tema finnes det ressursmateriale som også inneholder synsbejennelser, som kan benyttes i den lokale gudstjeneste. Dersom man ønsker å benytte en lokalt utformet synsbejennelse regelmessig, skal det søkes om biskopens godkjenning av denne (Alm. bestemmelser C.3).

Det er en spennende utfordring sammen med barn, unge, konfirmanter eller andre å utarbeide en egen synsbejennelse til en bestemt gudstjeneste. Her kan modellen være til hjelp.

Løftesord. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 25.*

Et av de to bibelordene (1 Joh 1,9 og Salme 103,11-12), eller et annet egnet løftesord fra Bibelen kan sies av liturgen etter synsbejennelsen.

Løftesordet er en forkynnelse av Guds nåde og tilgivelse, til trøst og styrke etter at synsbejennelsen er fremsagt. Det er ikke en direkte tilsigelse av syndenes forlatelse (absolusjon). En slik tilsigelse hører hjemme i det private skriftemål.

Etter løftesordet gis det mulighet til å benytte en kort bønn som kan bes av en medliturg eller hele menigheten sammen. Denne bønnen er en forenklet utgave av inngangsbønnen i Ordning for skriftemål (Gudstjenesteboken 1977/92).

Det bør overveies hvorvidt det er naturlig med løftesord og eventuelt også bønn ved overgangen til Kyrie og Gloria.

Bønnerop Kyrie. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 6 og s. 26-27.*

I Ordningen, s. 6, er det satt opp to alternative tekster til Bønnerop Kyrie. Dette er de grunnformene som det finnes er rikt utvalg av musikk til i Liturgisk musikk, hefte 1-3, og de andre kildene som er nevnt i Ordningen, s. 26.

Når det i ordningens rubrikk til ledd 6, s. 6 står ”eller et annet kyrie” betyr det at også kyrie-sanger med andre tekstvarianter enn de to grunnformene kan benyttes.

Kyrielitani

Kyrie kan utvides til et kyrielitani (se rubrikk til ledd 6, s. 6). Et kyrielitani er en spesiell bønneform som består av korte bønnerop, som regel ikke mer enn én setning, som veksler med et kyrie som menighetssvar. Kyrielitaniet er en mer utførlig utforming av Kyrie.

Litani kan også benyttes i forbønnsdelen (se Veiledning Forbønn, s. 000). Her i samlingsdelen har det karakter av lovprisning og tilbedelse og kan også uttrykke nød fra skaperverket og mennesker i nød.

Kyrielitani nr. 1 (NoS 941). Samtidig som Kyrie eleison er en bønn om Herrens miskunn, vektlegger dette kyrielitaniet kyrie-ropet som tilbedelse og hyllingsrop.

Også andre ferdig formulerte kyrielitanier kan benyttes.

2. Modell for utforming av kyrielitani

Denne modellen vektlegger kyrie som nød.

Det kan formuleres noen ”rop” og velges et kyrieomkved (gjærne treleddet) som synges mellom ropene. Ropene kan utformes som korte fortellinger, vitnesbyrd, eller andre former for konkrete utsagn på vegne av dem som klager sin nød.

Ropene kan lyde fra forskjellige steder i kirkerommet. De kan også uttrykkes ved drama, dans, bilder og lignende.

Et slikt kyrielitani bør utformes i et gudstjenesteforbereidende fellesskap til en bestemt gudstjeneste. Det kan være særlig egnet ved gudstjenester i konfirmasjonstiden, i gudstjenester hvor unge er involvert i forberedelse og gjennomføring, i gudstjenester i tilknytning til for eksempel Skaperverkets dag, Freds- og menneskerettighetssøndag, Diakoniens søndag, søndager i fastetiden.

En bør bruke god tid på å snakke sammen om gudstjenestens tema og særpreg før kyrie-ropene utformes. Bruk god tid til å øve i kirkerommet før gudstjenesten. Dersom ropene lyder fra forskjellige steder i rommet, må en sørge for at alle kan høre det som sies.

Lovsang Gloria. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 6 og s. 28-29.*

I Ordningen (ledd 7, s. 6) står grunnformen for Lovsang Gloria, samt en utvidet Lovsang Gloria som er en lett bearbeidelse av Lovsang II i Høymesseordningen av 1977.

Som det er anført i rubrikken etter disse to tekstene, kan også andre lovsanger benyttes i stedet for, eller som utvidelse av grunnformen.

Det kan velges lovsanger etter gudstjenestens tema og/eller kirkeårstid. Eventuelt kan Lovsang / Gloria-leddet utvides med flere lovsangsomkved. Dette kan særlig være egnet

på gudstjenester med mange unge som deltakere og medvirkende. Vis varsomhet med hensyn til hvor mange omkvæd som benyttes, slik at ikke denne delen av gudstjenesten blir så omfattende at det går ut over den liturgiske flyten fra ledd til ledd.

Lovsang nr. 1. Dette er Lovsang IV i høymesseordningen av 1977. Denne gamle salmen, skrevet av Nicolaus Decius "etter Gloria og Laudamus" i 1523 (NoS 263), har lang tradisjon i vår høymesse, særlig på høytidsdager. Det er også gjengitt en kort versjon. I denne versjonen er helheten fortettet til ett vers, som er en lovprisning av den treenige Gud.

Lovsang nr. 2. Måne og sol (NoS 943), med innledende sang "Syng for Herren pris hans navn" eller "Ære være Gud i det høyeste...", er hentet fra Familiegudstjenesten (Gudstjenesteboken 1977-92). Den kan være særlig egnet på gudstjenester hvor mange barn deltar.

Lovsang nr. 3 er en enkel trinitarisk lovsang. Også den kan være særlig egnet på gudstjenester med barn og unge. Noter til denne finnes i Liturgisk musikk.

Lovsang nr. 4 er en trinitarisk lovsang som særlig fokuserer på skaperverket. Denne kan være godt egnet på gudstjenester på Skaperverkets dag, og ellers på gudstjenester med barn og unge.

Dagens bønn

Dagens bønn til kirkeårets søn- og helligdager er under utarbeidelse, med sikte på å få klar Dagens bønn til 2. rekke til kirkeåret 2011/12.

II. ORDET

Ordets del er sammen med Bordets del (nattverd) de to sentrale deler av den kristne gudstjeneste. De er nådemidler. Når Guds ord høres, bringes Guds nåde til menneskene og Den hellige ånd skaper tro.

Hver søndag i kirkeåret får sitt grunnpreg gjennom bibeltekstene for vedkommende søndag. Når tekstene leses og utlegges, skjer det i forventning og bønn om at Gud rører ved våre hjerter og bruker sitt ord, det "guddomsord som skaper hva det nevner".

II.1 STRUKTUREN I ORDETS DEL

Ordets del har denne grunnstrukturen:

- Etter innledningsordene "La oss høre Herrens ord" leser en medliturg *den første lesningen*, en tekst fra Det gamle testamentet.
- Deretter følger en *bibelsk salme* eller enn annen *salme*.
De to første tekstene kan også leses fortløpende, bare atskilt av kort stillhet.
- *Den andre lesningen* er fra Det nye testamentet utenom evangeliene.
- *Evangeliet* leses av liturgen / predikanten eller en medliturg
- Før og etter evangeliet kan det synges et *hallujavers eller en kort salme*.
- Det holdes en *preken* over evangeliet eller en annen foreskrevet prekentekst.
- Etter prekenen leder en medliturg eller liturgen menigheten i *trosbekjennelsen*.
- Deretter synges en *salme*.

I andre hovedgudstjenester enn høymessen kan Ordets del kortes ned ved at en eller to tekster utelates. Evangelieteksten skal alltid være med.

II.2 ORDETS DEL – LEDD FOR LEDD

Oversikt over bibeltekstene som leses i Ordets del, finnes i Tekstbok for Den norske kirke. Her er lesningene satt opp i tre rekker. Rekkene følger kirkeåret, slik at gudstjenesten 1. søndag i advent hvert år innleder en ny tekstrekke. Se mer om dette i avsnittet om tekstboken nedenfor (s.000).

Ledd 9. Første lesning. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 7.*

Enten liturgen eller en medliturg (tekstleseren) innleder lesningene med ordene: La oss høre Herrens ord. Deretter leser medliturgen teksten fra Det gamle testamentet. Lesningen avsluttes med ordene: "Slik lyder Herrens ord". I de menigheter hvor man ønsker det, kan menigheten gi sin respons til både denne og de andre lesningene ved å si "Gud være lovet".

Ledd 10. Bibelsk salme / salme. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 7.*

Tekstboken inneholder en liste over poetiske tekster til hver søn- og helligdag i kirkeåret. Tanken er at disse tekstene skal kunne synges på en måte som i størst mulig grad involverer hele menigheten. Litt etter litt vil det komme ny musikk til de poetiske tekstene. Men det foreligger allerede mye materiale (av bibelske salmer) som kan synges på dette sted i gudstjenesten.

Den bibelske salme er med på å berike Ordets del: Dette er Guds ord i sunget form. Salmenes bok har vært kirkens bønnebok fra urkirken av.

Dersom det velges en annen salme enn den bibelske salme på dette sted, bør den være kort og på best mulig måte danne bro mellom lesningene.

Ledd 11. Andre lesning. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 7.*

En medliturg leser teksten fra Det nye testamentet utenom evangeliene. Lesningen avsluttes med "Slik lyder Herrens ord", og eventuelt med menighetens respons: "Gud være lovet".

Ledd 12. Evangelium. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 7.*

Lesningen av evangeliet er sentrum i Ordets del av gudstjenesten. Derfor skal evangelieteksten alltid lyde, uavhengig av hvor mange tekster som ellers leses. Evangeliets særstilling markeres ved at menigheten står under evangelielesningen og mens det synges et hallelujavers før og etter lesningen. Selve lesningen avsluttes med ordene "Slik lyder det hellige evangelium", og eventuelt med menighetens respons "Gud være lovet".

Å synge Halleluja (hebraisk: pris Herren!) i den kristne gudstjeneste i tilknytning til evangeliet har tradisjon helt tilbake til 400-tallet. Det har sitt bibelske utgangspunkt i hallelujaversene til lovsanger i Salmenes bok og den store lovsangen i himmelen: *Deretter hørte jeg noe som lignet et mektig kor fra en stor skare i himmelem. De sang: Halleluja!* (Jfr. Joh åp 19,1-7). Luther kalte halleluja-ropet "den evige lyd i kirken".

Evangelielesningen kan gis en ytterligere fremheving ved bruk av *evangelieprosesjon* (se *nedanfor, s.000*).

I stedet for halleluja kan det synges en vanlig salme eller fremføres egnet korsang. Salmen kan synges i sin helhet før evangelielesningen, eller det kan synges noen vers før og noen vers etter. Det kan gjerne synges i veksel mellom kor og menighet. Eventuelt kan det være korsang før lesningen og kort salme etter, eller omvendt. Salmen eller korsangen bør bygge bro til prekenen. Derfor vil ofte en bønnesalme, gjerne en Helligåndssalme, passe godt her.

Ledd 13. Preken. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 8.*

Predikantens oppgave er å formidle tekstens budskap inn i vår tid – inn i virkeligheten til hver enkelt som sitter i kirkebenkene. Prekenens målsetting er dermed *stedegengjøring* av evangeliet. Prekenen er både *tiltale* og *samtale*. Et budskap bringes *til* den som hører,

samtidig som det tales *med* den som hører. Slik kan Guds ord bli nærværende, til både ransakelse, kunnskap og styrke for troen og kall til tjeneste.

Det er liturgen som har ansvar for innhold og form på prekenen, også når prekenen helt eller delvis, overlates til andre.

Som innledning til prekenen kan predikanten be en kort, fri eller ferdig formulert bønn. Dersom ikke Dagens bønn er benyttet tidligere i gudstjenesten, kan predikanten be den i tilknytning til prekenen.

Normalt er evangelieteksten prekentekest. Når første eller andre lesetekst er satt opp som prekentekest, kan denne leses her. Begrunnelse for dette er at det bør være kortest mulig avstand mellom den leste teksten og utleggelsen av den. Men teksten kan også leses på vanlig plass tidligere i gudstjenesten, noe som forutsetter at hovedpunkter i teksten memoreres som en del av prekenen. Selv om det er en av tekstene som er prekentekest, vil prekenen ofte kunne berikes ved at også de andre tekstene får spille med.

Tekstbokens fortellingstekster (se nærmere om dette tema i Tekstboken side 000) kan også benyttes som prekentekester. Dette kan være særlig aktuelt på gudstjenester med barn og unge i fokus.

Stedet i kirkerommet hvor bibelteksten leses fra, hvor prekenen holdes og også hvor i prekenens forløp teksten leses, kan variere. Rubrikkene under ledd 12. Evangelium og ledd 13. Preken legger opp til følgende alternativer:

- a. Evangeliet leses ved lesepult eller nede i kirken (ved evangelieprosesjon).
Halleluja eller en salme synges før og etter evangeliet.
Predikanten holder deretter prekenen (normalt på prekestolen)
- b. Evangeliet (som prekentekest) leses av predikanten (normalt på prekestolen) like før prekenen, etter at menigheten har sunget en salme.
- c. Dersom det prekes over en annen tekst enn evangeliet, kan den leses rett før selve prekenen (normalt på prekestolen). Dersom teksten er lest som første eller andre lesning, kan predikanten hente inn momenter fra teksten i prekenen, eventuelt gjenfortelle eller lese deler av teksten om igjen.
- d. Prekentekest kan også leses lenger ut i prekenen, slik det er vanligst å gjøre på høytidsdager: Kort innledningsdel, høytidsvers, prekenen fortsetter. Dette kan også være aktuelt på gudstjenester hvor barn, unge og andre medvirker i prekenen, på temagudstjenester, og ellers når det kjennes riktig i forhold til både prekentekest og situasjon.

Gudstjenestens prekenledd kan gi muligheter for ulike typer involvering, slik at flere deltar i prekenen. Det kan f.eks legges inn aktualiserende, dramatiserende, eller aktiviserende ledd som er samordnet med innholdet i prekenen for øvrig. Dette er særlig aktuelt på gudstjenester hvor barn og unge medvirker. Deler eller hele prekenen kan legges opp som samtale mellom predikant og en eller flere andre. Det kan være kort innslag i form av intervju, fortelling eller vitnesbyrd som henger nøye sammen med tekstens og prekenens budskap. Deler av prekentekest kan dramatiseres, det kan være

sanginnslag gjennom prekenens forløp. Poeng i budskapet kan visualiseres gjennom bilder, dans eller andre uttrykksformer. Mulighetene er mange – og det åpnes opp for store lokale variasjoner og stor *fleksibilitet* når det gjelder prekenformer og virkemidler.

Prekenen kan avsluttes med ”det lille gloria”: *Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige Ånd, som var og er og blir én sann Gud fra evighet til evighet.*

Når det er naturlig, kan prekenen munne ut i stillhet til ettertanke, eventuelt ledsaget av meditativ instrumentalmusikk, før menighetens felles trosbekjennelse. Ordningen åpner også for å legge inn en kort salme mellom prekenen og trosbekjennelsen.

Forløpet fra prekenens slutt og til salmen etter trosbekjennelsen må vurderes i et helhetsperspektiv. Følgende alternativer foreligger:

- a. Prekenen munner ut i stillhet til ettertanke, evt. ledsaget/etterfulgt av meditativ instrumentalmusikk/korsang. Da er det naturlig at salmen mellom prekenen og trosbekjennelsen faller bort, mens salmen etter trosbekjennelsen (ledd 15.) blir stående.
- b. Prekenen etterfølges av korsang eller salme. Hvis det synges salme på dette punkt, kan trosbekjennelsen etterfølges av korsang (i stedet for salme under ledd 15).
- c. Prekenen etterfølges av trosbekjennelsen, samt påfølgende salme (ledd 15). Salmen kan falle bort dersom trosbekjennelsen synges.

Ledd. 14. Trosbekjennelsen. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 8.*

Menighetens trosbekjennelse kommer som er svar på bibellesningene og forkynnelsen.

Vår kirke har to oldkirkelige trosbekjennelser som er bygget opp på samme måte: Tre troens artikler som nevner de grunnleggende fakta for hver av de tre personer i treenigheten. Den ene kalles Den apostoliske trosbekjennelsen (Apostolikum) og den andre Den nikeno-konstantinopolitanske trosbekjennelsen (Nikenum). Opp gjennom kirkens historie har disse to bekjennelsene hatt ulik funksjon. Apostolikum har vært trosbekjennelsen ved dåp. Den er den grunnleggende målestokk for troens innhold som dåpen skjer i forhold til. I messen har trosbekjennelsen i tillegg til å være en normgivende angivelse av troens innhold også en lovprisende karakter. Det tradisjonelle er da å bruke Nikenum i gudstjenesten. Lovprisningskarakteren gjør det også naturlig å synges denne teksten.

Slik har det også vært i vårt land. I middelalderens kirke brukte man Nikenum i prosaform. Etter reformasjonen ble dette erstattet av Martin Luthers versifisering av denne trosbekjennelsen til salmen *Vi tror og trøster på én Gud*. I nynorsk-versjonen er denne salmen med helt til Norsk Salmebok 1985: 230 *Vi trur på Gud, vår Fader god*. Visse kirkelige og liturgiske strømninger hos oss på 1800-tallet førte imidlertid til at Apostolikum fra og med Alterboken av 1889 ble gjort gjeldende som trosbekjennelse ikke bare ved dåpen, men også i høymessen. Ekumenisk sett er dette ikke det mest vanlige, men i de nordiske kirkene blir den apostoliske bekjennelsen mye brukt i

høymessen. Det er samtidig en tendens til at Nikenum blir stadig mer brukt.

I menighetens lokale grunnordning kan det fastsettes i hvilke typer gudstjenester og på hvilke dager i kirkeåret den apostoliske eller den nikenske trosbekjennelsen skal benyttes (Alm. bestemmelser C.3).

Dersom det er dåp, kan trosbekjennelsen utelates på dette stedet (ledd 14), siden bekjennelsen av forsakelsen og troen er fast ledd i dåpsliturgien. I stedet for å fremsi trosbekjennelsen kan det da evt. synges en trosbekjennessalme, eller trosbekjennelsen kan synges.

Trosbekjennelsen ledes av en medliturg eller liturgen fra lesepulten, døpefonten, eller et annet sted i korpartiet. Den som leder, vender seg under bekjennelsen mot alteret som en synliggjøring av at vi bekjenner oss til den treenige Gud.

Når vi bekjenner troen sammen, ”sier vi det samme som” dem vi feirer gudstjeneste med, og alle andre som feirer gudstjeneste i den verdensvide kirke. Ved å bekjenne sammen bærer vi på en måte hverandres tro. Slik blir den enkeltes lille og ofte famlende tro til hele Kirkens store felles tro.

Ledd 15. Salme. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 9.*

Denne salme kan falle bort dersom trosbekjennelsen synges. Men det er god grunn til å beholde både trosbekjennelsen og salmen. Også salmen på dette stedet i gudstjenesten bør velges med tanke på at den skal være menighetens respons tekstelesningene og prekenen. Den kan velges ut fra hovedtanker i prekenen og understreke det vi har hørt. Den kan også være menighetens ”svar” i form av bekjennelse og bønn, som en naturlig forlengelse av prekenen og bro til eventuell syndsbekjennelse og forbønn.

II. 3 SÆRLIGE ANLIGGENDER I ORDETS DEL

II.3.1 Evangelieprosesjon

Evangelielesningen representerer på en særlig måte Kristi nærvær i gudstjenesten. Dette kan tydeliggjøres ved at evangelieprosesjon benyttes ved lesningen av evangeliet. Det er en måte å gi et liturgisk uttrykk for at Kristus kom til jorden og ”tok bolig iblant oss” (Joh 1,14), og er midt iblant oss (Matt 18,20).

Mens menigheten reiser seg og synger et hallelujavers, bæres Tekstboken fra lesepulten og ned i menighetens midte. Samtidig kan to lysbærere gå på hver sin side av den som bærer boken, og slik ledsage Ordet både når tekstboken bæres ned, når teksten leses, og når boken bæres tilbake (jfr. Salme 119,105 og Joh 8,12). Det er viktig at alle bevegelsene er tydelige, at boken løftes høyt når den bæres. Alle i menigheten må kunne følge med i det som skjer. Derfor må evangelieprosesjon alltid tilpasses kirkerommet. Det må også sikres at menigheten hører det som blir lest, like godt som når det leses fra lesepult eller prekestol.

Også når boken bæres tilbake, synger menigheten hallelujaomkvedet. Prosesjonskors kan benyttes under evangelieprosesjonen. Dette bæres i så fall fremst i prosesjonen, både på vei ned i menigheten og tilbake igjen.

II.3.2 Tekstboken

Alle bibeltekstene som leses i hovedgudstjenestene, er samlet i Tekstbok for Den norske kirke. Tekstene er fra Det norske bibelselskaps oversettelse (2011).

For hver søn- og helligdag i Kirkeåret er det satt opp tekster i tre tekstrekker. Hvert nytt kirkeår begynner man på en ny rekke.

De tre tekstene på en bestemt søndag i kirkeåret er hentet fra:

1. Det gamle testamentet.
2. Det nye testamentet utenom evangeliene.
3. Ett av de fire evangeliene i Det nye testamentet.

De tre tekstene på en bestemt søndag er valgt med sikte på at de tematisk belyser hverandre. På noen dager er den tematiske sammenhengen mellom tekstene tydeligere enn andre søndager.

Det er også satt opp tekster for *Merkedager* og *Temadager*.

Merkedager: Kyndelsmess (2. februar), Samefolkets dag (6. februar), 1. mai, 17.mai, Sankthansdagen / Jonsok (25. juni), Olavsdagen/Olsok (29. juli), Mikkelmess (29. september), Høsttakkefest (en passende søndag i september/oktober), Allehelgensdag (Første søndag i november), Minnedag (Gjerne i tilknytning til Allehelgensdag eller Nyttårsaftnen).

Temadager som ikke er knyttet til bestemte søndager i kirkeåret: For skaperverket, for kristen enhet, for rettferdighet og fred, for forfulgte. Når disse temaene ikke er knyttet til bestemte søndager, gir det menighetene frihet til selv å velge hvilken søndag som skal knyttes til et av de angitte temaer. Tekstene kan benyttes på dager som Skaperverkets søndag, Nord- Sør søndag, Menneskerettighets søndag, Søndag for de forfulgte og lignende.

Tekstboken inneholder også en *fortellingstekst* til hver søn- og helligdag. Dagens fortelling er enten en av de oppsatte lesetekstene for dagen eller en annen fortelling som passer til dagens preg. Det er lagt vekt på å finne fortellinger fra de ulike deler av bibelhistorien. I et eget register i Tekstboken gis en oversikt over alle fortellingstekstene ordnet etter bibelhistorien.

Fortellingstekstene er satt opp først og fremst med tanke på gudstjenester beregnet på barn og familier og andre spesielle gudstjenester. Da kan fortellingstekstene erstatte de oppsatte tekstene – og hele gudstjenesten kan bære preg av dagens fortelling. Noen av tekstene er så lange at det kan være naturlig å dele dem opp i gudstjenestens forløp, eller å sammenfatte dem i en kortere gjenfortelling.

III. FORBØNN

I forbønnen løfter fellesskapet kirken og verden fram for Gud i takk og bønn. Forbønnen har sin plass mellom Ordet og nattverden i gudstjenestens ordning. Menighetens felles forbønn er en naturlig konsekvens av bibellesninger og forkynnelse. Den hører saklig sett sammen med Ordets del. Men med tanke på den vekt forbønnen har i gudstjenesten, er den skilt ut som egen hoveddel.

Allerede hos Justin Martyr (155 e.Kr) fremgår det at forbønnen hadde sin plass etter prekenen og før nattverden.

III. 1 FORBØNNSDELENS STRUKTUR

Forbønnsdelen har denne grunnstrukturen:

- *Kunngjøringer* kan legges her, et annet sted i gudstjenesten eller formidles på annen måte.
- *Syndsbekjennelsen* kan følge etter samlingsbønnen eller komme her, som innledning til forbønnsdelen. *Se veiledning om syndsbekjennelsens plassering, s. 000.*
- *Forbønn for kirken og verden* leses fortrinnsvis av en medliturg, gjerne med flere medliturger som leser bønneavsnittene. Menigheten slutter seg til bønnen ved å synge eller lese et menighetsssvar etter hvert bønneavsnitt.
- Som avslutning på forbønnen kan menigheten *minnes de døde og be for de sørgende*. Det kan synges et menighetsomkvad også etter denne handlingen. Slik markeres det at også dette er en naturlig del av menighetens forbønn.

III. 2 FORBØNNSDELEN – LEDD FOR LEDD

Ledd 16. Kunngjøringer. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 10.*

Menigheten velger i sin lokale grunnordning om de vil ha kunngjøringer som fast ledd på dette, eller et annet sted i liturgien. Et slikt sted kan være helt mot slutten, i forkant av velsignelsen (ledd 24), eller etter de 3 x 3 bønneslagene, i forkant av utsendelsen (ledd 24). Når kunngjøringene er lagt til ledd 16, er tanken at menigheten oppfordres til å ta det som kunngjøres med i den påfølgende forbønnen.

Man kan også velge å formidle kunngjøringer på annen måte, for eksempel ved opplysninger om det som skal skje i menigheten, trykket på gudstjenesteprogram, på plakater i våpenhuset, ved bruk av menighetens hjemmeside, sms, e-mail etc.

Hvorvidt man vil ha kunngjøringer i gudstjenesten, og hvor man plasserer disse, bør gjennomtenkes i forhold til hva slags type kunngjøringer det er snakk om.

Noen eksempler:

- Kunngjøringer som gis i ledd 16. bør være av en slik karakter at det er naturlig å følge dem opp i forbønnen. Det kan være presentasjon av nye medarbeidere, et spesielt prosjekt, eller noe annet viktig i menighetens eller kirkens liv og

virksomhet. Kunngjøringsdelen bør ikke være for omfattende. Det er viktig å ta hensyn til at det liturgiske forløp fra preken til trosbekjennelse og salme, videre til eventuelt syndsbekjennelse og forbønn ikke blir brutt opp med for mange ord og beskjeder.

- Utdeling av fireårsbok og andre utdelingsprodukter kan legges til tidligere i gudstjenesten, gjerne i forkant av prekenen dersom det knyttes an til det aktuelle produktet i prekenen.
- Presentasjon av konfirmanter, og eventuelt presentasjon av andre grupper (minikonfirmanter, deltakere i et faseprogram i trosopplæringen, 50-årskonfirmanter osv.) bør legges tidlig i gudstjenesten, særlig der hvor den aktuelle gruppe setter sitt preg på dagens gudstjeneste. Informasjon om gruppens tilstedeværelse kan gis under ledd 1. Forberedelse (se veiledning til Samling, s.000). Gruppen kan eventuelt presenteres kollektivt i etterkant av inngangsordet, i tilknytning til ”innslag som angir gudstjenestens særpreg og tema”. Se rubrikk og veiledning til ledd 3. Inngangsord, s.000.
- Opplysninger om det som skal skje like etter gudstjenesten, kan formidles helt mot slutten, før velsignelsen, eller like etter 3 x 3 bønneslag. Dersom man ønsker å opplyse noe som skal skje i løpet av kommende uke, kan dette være en naturlig plass for dette – dersom man ikke valgte å gjøre det under ledd 16.
- Kunngjøringer om det som skal skje i kommende uke, kan formidles ved at de trykkes på eventuelt gudstjenesteprogram, eller på en egen folder som deles ut ved utgangen. Det som formidles skriftlig, eller som menigheten har fått informasjon om på annen måte, er ikke nødvendig å gjenta muntlig i selve gudstjenesten.

Syndsbekjennelse. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s 5, 9 og s. 19-22.*
Se mer om syndsbekjennelsen under veiledning til Samling, ledd 5, s. 000.

Når syndsbekjennelsen kommer i forkant av forbønnen, kan det være naturlig både å benytte stillhet, løftesord og den korte takkebønnen (*Se Ordningen, s. 25*). Som overgang til forbønnen kan melodien til forbønnens menighetssvar eller annen meditativ musikk fremføres.

17. Forbønn for kirken og verden. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 10 og 31-44.*

Forbønnen kan utformes lokalt, eller en kan bruke ferdig formulerte forbønner. Emner for lokalt utformede forbønner er samlet i de fire første av disse fem temaområdene:

1. Jordens folk og nasjoner.
2. Vårt eget land og folk.
3. Den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land.
4. Vår egen menighet, våre familier og stedet hvor vi bor.
5. Aktuelle hendelser.

Bønn for aktuelle hendelser kan tas inn i hvert av de fire temaområdene, der det naturlig hører hjemme, eller kan samles i et eget bønneavsnitt (punkt 5).

Både modeller for lokalt tilrettelagte forbønner (*Ordningen, s. 32-36*) og formulerte forbønner (*Ordningen, s. 37-41*) gir mulighet for aktuelle bønner utformet til den enkelte gudstjeneste. Også rubrikkene til Litanier (*Ordningen, s. 41-44*) gir veiledning om hvordan aktuelle bønner kan innpasses i dem.

Vi minnes de døde og ber for de sørgende. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 11.* I liturgiteksten er følgende formulering valgt: *Vi reiser oss og minnes dem i vår menighet det er holdt gravferd for siden sist vi var samlet.*

Denne formuleringen kan tilpasses i forhold til det som det vil være naturlig å si i den lokale menighet. Formuleringen *som det er holdt gravferd for* er dekkende både for kremasjon og kistebegravelser. I noen menigheter hvor man har full oversikt over dem som er døde siden forrige gudstjeneste, kan det være naturlig å minnes *dem i vår menighet som er døde siden sist vi var samlet*. Men dersom man ikke vet dette med absolutt sikkerhet, bør denne formuleringen unngås.

Formuleringen *siden sist vi var samlet* må også tilpasses lokale forhold, ut fra om det er menighet med gudstjeneste hver søndag i samme kirke, eller om det er menighet som har flere kirker og lang tid mellom hver gudstjeneste i noen av dem.

Lokalt må det også gjennomtenkes når det er aktuelt og hvordan man kan inkludere i minnehandlingen de som er blitt borte på havet, eller som det av andre grunner ikke er holdt gravferd for.

Ledd 18. Menighetens takkoffer. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 18.*

Takkofferet kan samles inn her eller under salmen som innleder nattverddelen.

Dersom takkofferet skjer her, kan det fremføres egnet instrumental- eller vokalmusikk.

Ofringene kan skje i kirkebenkene eller ved at man går rundt alteret.

Det er opp til den lokale menighet å velge om man skal benytte en av disse innsamlingsmåtene, eller om man skal variere i forhold til kirkeårstid og typer gudstjenester (Alm. bestemmelser C 3). Å gå rundt alteret vil mange steder kanskje være mest naturlig på høytidsdager. Det kan også være aktuelt på gudstjenester med mange barn til stede. Da blir takkofferet en kjærkommen anledning til å røre på seg.

Når takkofferet tas opp i benkene, bæres offerposene fram til alteret. Liturgen tar imot dem og kan be en kort bønn. De som bærer fram offeret, bør bli stående fremme, vendt mot alteret, mens bønnen bes.

Om bønnene for takkofferet, se Veiledning til Nattverd, s.000

III. 3 SÆRLIGE ANLIGGENDER I FORBØNNSDELEN

III. 3.1 Forbønnen som felles handling

Forbønnen skal i størst mulig grad være *lokalt forankret og forberedt*. Det fordres liturgisk bevissthet blant alle som medvirker i forbønnen. De må vite at de gjør det på vegne av hele gudstjenestens fellesskap. Det betyr også at menighetens ulike stemmer og aldersgrupper bør synliggjøres og høres i valget av bønneemner og bønnespråk. Det skjer naturlig ved å involvere flere i forberedelsen og gjennomføringen av forbønnen.

Forbønnen som felles handling kan i tillegg til ord også skje gjennom bruk av lystenning, stillhet, bevegelser, vandringer og lignende. Deltakelse i handlinger og bevegelser forutsetter trygge rammer og informasjon. Ingen skal kjenne seg tvunget til å delta, eller kjenne seg ekskludert ved å la være.

Involvering

Fellesskapets bønn bør forberedes og gjennomføres i fellesskap. Det kan være ulike former for deltakelse fra søndag til søndag både med hensyn til forberedelse og gjennomføring av forbønnen. Men det anbefales at det alltid er flere enn én som forbereder den.

Liturg og medliturger

Det hører med til liturgens gudstjenestelige lederansvar å legge forholdene til rette og delegere oppgaver for å gjøre forbønnen til menighetens og fellesskapets bønn.

Menigheten kan legge opp en plan for hvem og hvordan gudstjenestens forbønn planlegges. Dette delegeres til forskjellige grupper i menigheten, eller det kan etableres faste bønnegrupper. Når slike grupper velges ut, er det helt nødvendig å tenke representativt i forhold til hele menighetens sammensetning.

Det anbefales at forbønnen fortrinnsvis ledes av en medliturg som er ”bønneleder”. Dette kan være menighetens diakon, eller en annen av gudstjenestens medliturger. Selvsagt kan også presten lede forbønnen, men det bør gjennomtenkes i enhver menighet hvordan man på best måte kan trekke inn andre enn menighetens vigslede personer for på en særlig måte å synliggjøre at forbønnen er hele fellesskapets bønn og for at ”fylden av de helliges bønner” (Åp 5,8) blir båret fram for Gud.

Alle kan bidra

Det bør i størst mulig grad legges til rette for at alle som ønsker det, kan bidra med bønneemner og konkrete bønner. Dette kan skje ved bønnekasser og andre lokale ordninger. I Ordning for hovedgudstjenesten gis det også eksempel på hvordan bønnevandring kan tilrettelegges (se Ordningen s. 35 og Veiledningen s.-000).

Forbønnens sted

Forbønnen ledes fra lesepulten eller fra andre naturlige steder i rommet. Dette kan variere i forhold til gudstjenestens karakter og særpreg, men det er alltid viktig å ta hensyn til både lydmessige og visuelle forhold ved plasseringer i rommet. Deler av forbønnen kan leses fra forskjellige steder for å tydeliggjøre at det er hele fellesskapets bønner som bæres fram.

Et *sted for lystenning* har sin naturlige plass i kirkerommets inngangsparti. Slik gis den enkelte mulighet til privat og stille bønn under gudstjenesten. Dersom lystenning benyttes under forbønnen, kan det være naturlig å etablere et eget sted for lystenning også fremme i rommet av hensyn til synlighet.

III. 3.2 Til refleksjon under forberedelse av forbønner

* Det vi sier om hva Gud gjør, *må være sant* – i den forstand at det er i overensstemmelse med bibelsk gudsbilde, og i kontakt med fellesskapets erfaring.

* *Vis varsomhet med hensyn til "dem" og "vi"- formuleringer i bønnene.* En god regel er å bytte ut "dem som" med "alle som".

* *Personvern* må ivaretas. Det er godt å være tydelige og spesifikke, men ikke på bekostning av personvernet. Dette hensyn er særlig aktuelt dersom noen ber om forbønn for andre. Undersøk om dem det beres for, ønsker at navn skal nevnes og om bønnen skal utformes så konkret at det er lett å gjenkjenne hvem det gjelder.

* Det *språk* som benyttes, må oppleves inkluderende og forståelig for det fellesskap som sammen ber bønnen. Korte og presise formuleringer er alltid en fordel. Dette er særlig viktig å tenke på med hensyn til barns deltakelse. Når barn deltar med utforming av gudstjenestens forbønn, er det særlig viktig at de får bruke sin egen måte å formulere seg på når de leser bønnene, og at de gjenkjenner sine egne formuleringer og språk i bønner som andre leser.

* I forbønnen må det *unngås at anledningen benyttes til å informere eller formane menigheten* ved innskutte bisetninger om forskjellige anliggender. Hele bønnen skal i sin form rettes til Gud. Dersom det skal beres for saker, prosjekter og lignende som ikke alle i menigheten kjenner til, er det nødvendig at informasjon om dette gis på forhånd.

* *Personlige synspunkter* i forhold til konflikter, vektlegging av politiske standpunkter og lignende må aldri forekomme i fellesskapets forbønn.

* *Alle bønneemner trenger ikke være med hver gang.* Noen emner kan ut fra kirkeårstid og søndagens tekster, gudstjenestens særpreg og aktuelle hendelser lokalt og globalt, tas med, mens andre emner utelates. Som en hovedregel kan det sies at emnene alltid skal ha fokus både på kirken og verden – både på det nære og det fjerne.

* Etter at forbønnen er forberedt, *kan det skje noe i lokalsamfunnet, menigheten, Norge eller verden for øvrig* som er av en slik karakter at det må tas med i gudstjenestens forbønn. Like i forkant av den aktuelle gudstjeneste kan det være hensiktsmessig at gudstjenesteleder og medliturger sammen vurderer om det er noe som må endres eller tilføyes i den forberedte forbønnen.

III. 3.3 Menighetssvar

Menigheten deltar i forbønnen ved å lytte til og slutte seg til bønnene, og uttrykker dette ved å synge eller fremsi de menighetssvarene som gjentas mellom forbønnens enkelte

avsnitt. Gjennom menighetssvarene blir enkeltbønnene som bes av medliturgene, til menighetens felles bønn.

Mange forskjellige menighetssvar kan benyttes. De kan hentes fra Liturgisk musikk hefte 1-3, Norsk Salmebok, Salmer 1997, ny fremtidig Salmebok og eventuelt andre kilder.

Til refleksjon ved **valg av menighetssvar**:

- * Velg menighetssvar som er mest mulig *samlende* (lett å innøve, lett å delta i).
- * Bruk *samme menighetssvar over lengre tid*, slik at menigheten kan gjøre seg kjent med det.
- * Forsøk å få til best mulig *samsvar* mellom forbønnene og menighetssvaret med hensyn til *innholdet*.
- * Forsøk å få best mulig *samsvar* mellom *den enkelte gudstjenestes klangbunn* (helhetlige karakter) og menighetssvaret.
- * Hvordan kan menighetssvaret være mest mulig *inkluderende* i forhold til sanser (døve, blinde, funksjonshemmede m.m.) Tenk gjennom *tekstlig* variasjon med hensyn til inkluderende språk: Høre, se, ta imot osv.
- * Forsøk å få til best mulig *samsvar* mellom forbønn og menighetssvar med hensyn til *tone og lengde*. Et langt svar som "Å, Gud hør vår bønn" etter en kort bønn passer ikke. De lange svarene kan heller ikke synges for mange ganger.
- * Tenk gjennom *anvisning på intonasjon* / musikalsk overgang – f.eks ved å legge en akkord mens siste del av bønningen leses, eller at enkeltbønnens avslutning synges som intro til menighetssvaret (for eksempel: L (forsanger): Gud vi ber. A: Ta imot vår bønn)

III. 4 GJENNOMGANG AV ALTERNATIVENE TIL DE ENKELTE LEDD

Syndsbekjennelse

Gjennomgang av alternativene, *se i Veiledningen, Samling, s. 000.*

FORBØNN

I. Temaområder.

Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 31-32.

Den innledende rubrikken i Ordningen (s. 31) gir en angivelse av hvordan temaområdene kan være til hjelp for lokal utarbeidelse av menighetens forbønn.

Også formuleringer i de ferdig formulerte bønnene (Ordningsen, s. 37 – 41) kan benyttes i og gi hjelp til utforming av lokalt utarbeidete bønner.

II. Modeller for lokalt tilrettelagte forbønner.

Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 32 – 36)

Forbønnsmodell 1 (følger temaområdene)

Denne modellen følger temaområdene 1-4 (s. 31-32).

Under forberedelse av bønnen kan stikkordene under hvert av de fire temaområdene gi hjelp til å utforme forbønnen.

Når denne modellen benyttes, må det under forberedelsen gjøres valg med hensyn til om det skal nevnes bønneemner eller utformes bønner til hvert avsnitt. Velg enten bønneemner eller bønner gjennom hele bønnen. Dersom det velges bønneemner, må det gis god til stille bønn i hvert bønneavsnitt, slik at den enkelte gis tid til å formulere sine personlige bønner ut fra det tema som angis. Dersom det formuleres ferdige bønner, kan stille bønn utelates.

Forbønnsmodell 2 (lystenning)

Den innledende rubrikken (Ordningsen s. 33) gir en kortfattet angivelse av hvordan denne modellen kan brukes.

Velg et passende menighetssvar mellom bønnene. Eventuelt kan en synge to bønneavsnitt og deretter svar osv.

Hvert bønneavsnitt bes av en eller flere medliturger, helst av dem som har vært med på å utforme bønnene. Lysene kan tennes enten av den som ber bønnen, eller en annen.

Forbønnsmodell 3 Salme

Den innledende rubrikken (s. 34) gir en kortfattet angivelse av hvordan denne modellen kan brukes, samt forslag til salmer som kan benyttes.

Velg en salme som passer til gudstjenestens særpreg og tematikk. De som forbereder forbønnen sammen, kan gå gjennom salmen vers for vers og notere passende bønneemner. Som hjelp til dette kan listen med temaområder (Ordningsen, s. 31) benyttes. Ut fra bønneemnene kan det utformes noen bønner som leses av medliturger, helst av dem som har vært med på å utforme bønnene. Versene synges av alle mellom bønneavsnittene.

Forbønnsmodell 4 (fire himmelretninger)

Den innledende rubrikken (Ordningsen s. 34) gir en kortfattet angivelse av hvordan denne modellen kan brukes.

Hvert bønneavsnitt leses av en eller flere som tar del i gudstjenesten, helst av dem som har vært med på å utforme bønnene. Menighetens står under bønnen, slik det angis i rubrikken. Gi gjerne informasjon om at de som ønsker det, kan bli sittende, slik at ingen føler seg tvunget til å delta i bevegelsene mot de fire himmelretningene.

Der det av praktiske årsaker vil være vanskelig å reise seg og snu seg i himmelretningene, kan det tennes lys som markerer retningene på lysglobe eller på annet lystenningssted.

Forbønnsmodell 5 (Bønnevandring)

Den innledende rubrikken (Ordningen s. 35) gir en kortfattet angivelse av hvordan denne modellen kan brukes.

Bruk god tid til å forberede bønnevandringen sammen med alle medarbeiderne i gudstjenesten.

Også andre stasjoner kan brukes i stedet for eller i tillegg til noen av dem som er nevnt i Ordningen (s.35-36). Her vil blant annet gudstjenestens særpreg og tema, kirkeårstid og de medvirkendes alder være retningsgivende.

Ta hensyn til kirkerommet og vurder hvor det kan plasseres stasjoner og hvilke muligheter det er for å bevege seg i rommet. Spre stasjonene over så store deler av rommet som mulig. Sørg for at ikke for mye skjer fremme ved alteret, og la det være tilstrekkelig avstand mellom stasjonene, slik at man unngår å forstyrre hverandre.

Ikke velg flere stasjoner enn det er mulig å gjennomføre på en tilfredsstillende måte, ut fra antall medarbeidere ved stasjonene og mennesker som deltar på gudstjenesten.

På stasjonen hvor det gis anledning til å skrive personlige bønner, kan det i tillegg til "bønnekrukke" også plasseres en "takkekrukke". Slik kan det gis hjelp til også å skrive konkrete takkebønner som kan bæres fram til alteret når bønnevandringen er slutt. Hvorvidt det skal være "skriftemål" som en stasjon i bønnevandringen må vurderes ut fra lokale forhold. Det må gis god informasjon om denne ordningen, slik at menigheten er godt kjent med hva den innebærer. Eventuelt skriftemål i bønnevandringen forutsetter også at rommet er egnet for dette. Stasjonen må være skjermet i forhold til andre stasjoner og bevegelser, slik at skriftemålets personlige og private karakter kan ivaretas på best mulig måte.

Gi menigheten god informasjon på forhånd ved innbydelse(n) til gudstjenesten, i velkomstordene ved åpningen og/eller i et gudstjenesteprogram. Det må understrekes at vandringen er et tilbud, og at man gjerne kan bli sittende.

Bønnevandringen kan skje under forbønnen i gudstjenesten, eventuelt samtidig med nattverdmåltidet. Bønnevandringen kan også utvides til å bli en egen vandregudstjeneste.

Underveis i vandringen bør det være musikk, gjerne en veksling mellom instrumentalmusikk og sang, enten korsang eller solosang.

III. Formulerte bønner

Se Ordning for hovedgudstjeneste, s. 37 – 41)

Forbønn 1

I denne forbønnen legges det ikke opp til utforming av lokale bønner. Men siden bønneformuleringene er så konkret og knapt formulert, vil de nettopp kunne oppleves tydelige og aktuelle i forhold til kirkens liv og til diakonalt engasjement både lokalt og globalt.

Forbønn 2 og 3

Disse forbønnene åpner for lokalt utformede bønner i hvert av de fire avsnittene. Velg ut fra gudstjenestens særpreg, søndagens tekster, dagens offerformål eller aktuelle hendelser i menighet eller samfunn i det eller de avsnitt hvor det er naturlig å utforme bønner. Forsøk å velge samme språklige stilleie som i den formulerte bønner.

Forbønn 4

Denne trinitarisk oppbygde forbønnen har et stilleie og et innhold som gjør den særlig anvendelig på gudstjenester hvor store barn og ungdom deltar. Denne forbønnen inngår også i Ordning for dåp i egen gudstjeneste.

Litanier

Et litani er en spesiell bønneform som består av korte og intense bønner, ut fra en situasjon for nød eller skyld. Bønnene er som regel ikke mer enn én setning, som veksler med fast menighetssvar. Det finnes flere ferdig utskrevne litanier, men det er også enkelt å lage nye bønner, enten som selvstendige bønner, eller i kombinasjon med et ferdig litani. Menighetssvaret kan være ”kyrie eleison” eller ”Herre, miskunne deg”.

Litani kan benyttes både i gudstjenestens samlingsdel og i forbønnsdelen. Mens det i samlingsdelen kan ha karakter av lovprisning og tilbedelse og også kan uttrykke nødrop fra skaperverket og mennesker i nød, er det naturlig at litaniet i forbønnsdelen har en tydelig karakter av forbønn.

Litaniet (Ordningen s. 42)) er det tradisjonelle litaniet i vår kirke som ble utformet av Martin Luther, på grunnlag av helgenlitaniet fra middelalderen. Lenge var dette det eneste litaniet. Det ble derfor omtalt i bestemt form, og har hos oss særlig vært knyttet til fastetiden og Bots og bededag. I Ordningen, s.44, gis det anvisning på hvordan lokalt utformede bønner, samt stille bønn, kan innpasses.

Fredslitaniet (Ordningen s. 41)) kan også danne mønster for utforming av aktuelle bønner, som kan erstatte enkelte eller alle bønnene. Litaniene anbefales til bruk i fastetiden, men kan også benyttes ellers i året på gudstjenester hvor det måtte passe.

IV. NATTVERD

Dåp og nattverd er vår kirkes to sakramenter. Et sakrament er en hellig handling hvor Gud ved synlige midler gir oss sin nåde. Brød og vin er nattverdens synlige midler. Ved ordene som sies i nattverdliturgiens ordning tydeliggjøres at Kristus er virkelig til stede. Det er hans legeme og blod, ”som han gav til soning for alle våre synder”, vi mottar når vi spiser og drikker.

Det brukes mange forskjellige betegnelser på dette måltidet. Til sammen gir de oss en bred forståelse av måltidets dype innhold og store motivrikdom.

Nattverd betyr kveldsmåltid og har navn etter det siste måltidet Jesus holdt med disiplene sine. Innenfor rammen av dette måltidet fremsa han en takkebønn, delte brød og vin med disiplene og oppfordret dem til å gjenta handlingen når de møttes.

Minnemåltid er en betegnelse som tar direkte utgangspunkt i Jesu ord: ”Gjør dette til minne om meg”. I bibelsk språkbruk handler dette ikke bare om å minnes noe som skjedde en gang i fortiden. Ved påminnelse om det som skjedde blir fortid nærværende i våre liv. *Anamnese* (= påminnelse, ihukommelse) handler om at vi blir påminnet om det Jesus gjorde da han ga sitt liv for oss. Det handler også om å påminne *Gud* om ”den nye pakt” (Luk 22,20) som han opprettet gjennom Jesu frelsende offer, og som vi feirer i i nattverden. Ved å vise til dette, ber vi Gud om å komme i hu sin barmhjertighet og nåde (Salme 25,6), ut fra forsoningen i Jesus Kristus. Ikke bare nattverden, men også prekenen og gudstjenesten som helhet, handler om denne påminnelse. Av dette følger vissheten om at Gud er nær oss med sin frelse og fred, med sin tilgivelse, med sin kraft og utfordring til å leve våre liv i tjeneste for Gud, for vår neste og for hele skaperverket.

Eukaristi er det greske ordet for takk. Det er en betegnelse som viser til hvordan nattverden også er en takk til Gud for alle hans velgjerninger mot oss, først og fremst for frelsen i Kristus. Dette preger hele vår gudstjenestefeiring og kommer tydeligst til syne i nattverdbønnen (også kalt *eukaristibønnen*). I nattverdbønnen takker vi også for det kommende måltidet i Guds rike, der alt skal bli nytt.

Brødsbrytelse ble tidlig brukt som navn på hele nattverdhandlingen, med utgangspunkt i Jesu handling: ”Mens han satt til bords med dem, tok han brødet, ba takkebønnen, *brøt det* og gav dem.” (Luk 24, 31-32). Dette var så gjenkjennelig for disiplene at de siden rett og slett kalte nattverden ”brødsbrytelsen” (Ap gj 2,46; 20,7).

Kommunion (av latin *communio* = fellesskap) er en betegnelse som understreker at som måltid skaper nattverden fellesskap, først og fremst med Kristus, som er virkelig til stede sammen med oss i brødet og vinen. Måltidet skaper også fellesskap med hverandre, ikke bare med de andre som deltar i gudstjenesten, men med hele den verdensvide kirke.

IV. 1. NATTVERDDELENS STRUKTUR

Nattverddelen har denne grunnstrukturen:

- *Salme*. Menighetens takkoffer kan samles inn her eller under siste ledd i forbønnsdelen (ledd 18).
- *Forberedelsen av måltidet*. Under salmen og eventuelt samtidig med takkofferet blir alterbordet dekket og brød og vin båret fram.
- *Takksigelse og bønn* (eukaristibønn): Liturg og menighet fremsier den store takkebønnen, som innbefatter *Jesu innstiftelse av måltidet* og munnar ut i *Fadervår*.
- *Fredshilsen*. Liturg og menighet hilser hverandre med fred før måltidet.
- *Brødet kan brytes* før menigheten synger *Du Guds Lam, som, bærer verdens synder (Agnus Dei)*
- *Selve måltidet*, hvor vi mottar Jesu legeme og blod. Utdelingen avsluttes med at liturgen sier *tilsigelsesordet* som understreker nattverdsmåltidets dypeste innhold og betydning. Tilsigelsesordet kan sies i veksel mellom liturg og menighet.
- *Måltidets avslutning* med takkebønn. Nattverdelementene dekkes til og bæres bort.

Denne grunnstrukturen ligger fast, men innenfor strukturen er det rom for variasjon. Veksellesningen, ”Stort er troens mysterium...”, siste del av fredshilsen og brødsbrytelse er valgfrie (*kan – ledd*).

I ”Nattverdordning for særlige anledninger” (*Ordningen s. 53*) gis det enda flere muligheter til innstramming. Denne ordningen kan brukes på hovedgudstjenester særlig tilpasset barn og unge, samt på temagudstjenester. Den kan ikke benyttes på høymesser.

IV. 2 NATTVERDDELEN – LEDD FOR LEDD

Liturgen leder nattverdfeiringen. Liturg som er ordinert prest bærer messehagel. Liturgen kan assisteres av medliturg(er) som er med under forberedelsen av måltidet og utdelingen.

En medliturg kan fremsi deler av nattverdliturgien. Disse delene er forbeholdt liturgen: Den innledende prefasjonsdialogen, innstiftelsesordene og første del av fredshilsenen.

Ledd 19. Forberedelse av måltidet. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 11.*

Brødet (brødeske) og vinen (vinkanne) kan settes på et sidebord fremme i kirken eller på alteret før gudstjenesten begynner, eller to medliturger kan bære det inn under gudstjenestens inngangsprosesjon og sette det på sidebordet eller på alteret (*Se veiledning til Samling, ledd 2. Inngangssalme, s.000*). Dersom nattverdelementene er plassert på et sidebord, henter medliturgene brødesken og vinkannen fra sidebordet og gir det til liturgen. Som en synlig forberedelse til måltidet heller liturgen vin i kalken og legger brød på disken. Denne handlingen gjøres også når kalk og disk står på alteret fra gudstjenestens begynnelse. Også dette kan gjøres sammen med en eller flere medliturger.

Så vidt mulig bør en beregne hvor mange som vil delta i måltidet, slik at det blir innviet passende mengder brød og vin. Ser man at det mangler litt brød eller vin under utdelingen, kan en dele de siste oblatene/brødstykkene og helle litt mindre vin i særkalkene. Når man må bære fram mer brød og vin, kan man enten lese innstiftelsesordene om igjen, eller be en kort bønn, f.eks. slik:

"Hellige Gud, vi takker deg for brødet og vinen, og for innstiftelsen av nattverden, hvor Jesus Kristus sa: Dette er min kropp. Ta imot og spis/Dette er mitt blod. Drikk alle av denne kalk. Send din Hellige Ånd, så brødet/vinen for oss blir livets brød/frelsens kalk."

Dersom takkofferet samles inn under salmen, kan dette bæres fram samtidig med nattverdelementene.

Takkoffer som eget ledd (ledd 18) eller under forberedelsen av måltidet (ledd 19).

Den enkelte menighet kan velge om man vil ha en fast ordning eller variere stedet for innsamling av takkofferet på de forskjellige typer hovedgudstjenester. En begrunnelse for å velge takkoffer som eget ledd før nattverden kan være et ønske om å unngå en for tett sammenheng mellom takkoffer og nattverd.

Begrunnelsen for å bære fram takkoffer og uinnvidd brød og vin til nattverden samtidig har sin bakgrunn i oldkirkelig og økumenisk tankegang hvor begge deler ses på som takkoffer. De skapelsens gaver vi har mottatt, bæres fram for Gud. Så mottar vi tilbake ikke bare brød og vin, men Jesu legeme og blod, og pengegavene velsignes til beste for vår nødlidende neste og til Guds rikes fremme. Ut fra en slik tankegang kan det gi god mening å be en og samme takkofferbønn for alt som vi bærer fram.

Bønn etter frembæring

De to bønnene som er satt opp under ledd 18 og 19 kan begge benyttes etter at brød er lagt på disken og vin helt i kalken. Begge kan også benyttes dersom frembæring av takkofferet skjer samtidig med frembæring av brød og vin. Den siste av dem (i ledd 19) passer ikke som en bønn bare for takkofferet. Det er grunnen til plasseringen av bønnen i hvert sitt ledd. Som det fremgår av rubrikken, kan også andre bønner benyttes, eller man kan velge å dekke alterbordet uten en avsluttende bønn. Da går man direkte fra salmen til hilsen (prefasjonsdialog).

Ledd 20. Takksigelse og bønn. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 12- 13.*

Takksigelsen og nattverdbønnen har til oppgave å formidle nattverdens innhold på en mest mulig dekkende måte. Måltidets teologiske innhold kommer først og fremst til uttrykk her. I denne bønnen sammenfatter vi vår takknemlighet for Guds velgjerninger overfor verden og sitt folk. Høydepunktet i denne Guds handling er knyttet til Kristi soningsverk, som vi får del i gjennom nattverdens gaver.

Strukturen i dette leddet

Oppbyggingen av nattverdbønnen, som har mye til felles med gamle jødiske måltidsbønner, er kjent fra kristent menighetsliv helt fra rundt 200 e.Kr:

1. Hilsen / prefasjonsdialog.
2. Innledende lovprisning (prefasjon) som enten er fast eller som varierer med kirkeåret.
3. Hellig/Sanctus, som er et lovprisende høydepunkt i gudstjenesten, hvor hele menigheten gir sin tilslutning til lovprisningen og bryter ut i jubel over Guds storhet.
4. En videre lovprisning av den treenige Gud
5. Påkallelse av Den hellige Ånd over både gavene og menigheten.
6. Jesus innstiftelse av nattverden.

7. Ihukommelse/påminnelse (gr. *anamnese*), som understreker at Jesu lidelse og død fortsatt er virkekraftig. Dialogen knyttet til ”Stort er troens mysterium” i ordningen inngår i dette.

8. En forbønnsdel hvor menigheten ber om Guds nærvær i fellesskapet

9. Fadervår, som hele menigheten fremsier eller synger i fellesskap.

Hilsen / Prefasjonsdialog

Nattverddelen innledes med en hilsen, ”L: Herren være med dere / M: og med deg være Herren”, som har lang tradisjon i den kristne gudstjeneste. Hilsenen fortsetter med en vekselsang som understreker nattverden som takkemåltid (eukaristi). Menigheten svarer på liturgens oppfordring til å takke Herren ved å uttrykke at dette er den verdige og rette måten å samles om Herrens bord på.

Innledende lovprisning / Prefasjon

Se Ordning for hovedgudstjenesten (Kirkeårsprefasjoner, s. 45-47); Prefasjoner til noen av nattverdbønnene, s. 48-52)

Det er 5 nattverdbønner å velge mellom (A – E). *Se omtale av hver av dem i avsnittet IV. 4 Gjennomgang av alternativene til de enkelte ledd, s.000.*

Nattverdbønnene gir uttrykk for vår kirkes lære om nattverdets innhold. Til sammen gir de fem alternativene uttrykk for en rik bibelsk motivfylde. I tråd med økumenisk praksis er alle nattverdbønnene rettet mot Faderen, ikke mot Sønnen. Dette er en endring i forhold til gudstjenesteordningen av 1977.

Alle nattverdbønnene begynner med en *innledende lovprisning*.

Liturgen messer eller fremsier en kirkeårsprefasjon eller den aktuelle nattverdbønnens innledende lovprisning. Grunntonen her er takk og lovprisning, som menigheten slutter seg til med ”samstemmig jubel” og tilbedelse.

Hellig / Sanctus

Sammen med alle Guds engler, sammen med alle dem som gikk foran oss i pilegrimstoget, sammen med alle som samles i andre kirker og kirkesamfunn, i vårt eget land og i hele verden, stemmer vi i den store lovsangen: *Hellig, hellig, hellig er Herren Sebaot. All jorden er full av din herlighet*. I lovsangen knyttes himmel og jord sammen. Først synger vi sammen med englene (serafene) som en dag for mer enn 2700 år siden overasket Jesaja i tempelet i Jerusalem. Han så ”Herren sitte på en høy og mektig trone... Serafer stod omkring ham... De ropte til hverandre: ”*Hellig, hellig, hellig er Herren Sebaot...*” (Jes 6,1-4). Også i Johannes Åpenbaring skildring av tilbedelsen i himmelen synger himmelske skapninger det trefoldige ”hellig, hellig, hellig” natt og dag uten stans (Åp 4, 8)

Deretter synger vi sammen med noen som var alt annet enn engler, de menneskene som hyllet Jesus da han dro inn i Jerusalem på et esel: ”*Hosianna! Velsignet være han som kommer i Herrens navn...*” (Joh 12,12-14; Matt 21,1-11 parr. Se også Salme 118,26).

I Sanctus priser vi sammen med englene Guds herlighet. Deretter lovpriser vi Frelserens komme den gang, nå i nattverdens brød og vin og i hans gjenkomst.

Nattverdbønn med innstiftelsesordene (Verba)

Etter Hellig (Sanctus) fortsetter nattverdbønnen med en lovprisning av den treenige Gud. I denne delen av bønningen inngår også *påkallelse av Den hellige ånd (Epiklese, gresk betegnelse som betyr "påkallelse")*. Det bes om at Den hellige Ånd må komme over menigheten og nattverdgvarene (brød og vin).

Den norske kirke har ikke tidligere hatt *epiklese* i høymessens ordning. Men det har vært med i "Ordning for nattverd utenom høymessen" og som et kan-ledd i Familiemessen. Påkallelse av Den hellige Ånd, både over menigheten og nattverdgvarene, har vært med i nattverdbønnen helt fra de tidligste tider i kirkens historie. I lutherske tradisjon ble nattverdbønnen sterkt beskåret, ikke minst for å gi innstiftelsesordene den helt sentrale plass i bønningen. Men i fornyelse og restaurering av de klassiske nattverdbønnene i forrige århundre ble epiklesen hentet inn igjen i flere og flere kirker. I dag har de fleste kirkesamfunn, også de lutherske, inkludert *epiklesen* i sine nattverdbønner.

Epiklesen er plassert *før* innstiftelsesordene, i samsvar med en lang vestlig - og luthersk - tradisjon. Intensjonen med dette er dels å la det bønneaspektet ved nattverden som ligger i påkallelsen av Ånden, prege en større del av nattverdbønnen, dels å gi *innstiftelsesordene* en sentral og avgjørende plass i nattverdliturgien.

Innstiftelsesordene (Verba)

Jesu ord fra det siste måltidet sammen med disiplene gjentas hver gang vi feirer nattverd. At disse ordene hadde den helt sentrale plassen i nattverdfeiringen allerede i de første kristne menigheter, går tydelig fram av det Paulus skriver om nattverden i første Korinterbrev. Både her, i 1. Kor 11,23-25, og i evangeliene (Matt 26,26-28; Mark 14,22-24; Luk 22,19-20;) finner vi innstiftelsesordene gjengitt, stort sett med samme ordlyd.

Ifølge luthersk forståelse har innstiftelsesordene to funksjoner. Den ene er rettet mot selve elementene. Det skjer en innvielse (konsekrasjon) av dem som Jesu legeme og blod: "Dette er min kropp...", "Dette er mitt blod...". Mens ordene sies løfter liturgen først brødet, deretter vinen. Slik synliggjøres også ved handling at her er Kristus fullt og helt til stede, i brødet og vinen. Den andre funksjonen er forkynnelse av det løftet som knytter seg til nattverden: "Dette er min kropp *som gis for dere...*" "Denne kalk er den nye pakt i mitt blod, *som utøses for dere så syndene blir tilgitt.*"

Jesu oppfordret sine disipler til å feire nattverdmåltidet om og om igjen. Oppfordringen gjelder også oss: "Gjør dette til minne om meg!". Vi minnes og påminnes om hva Jesus har gjort for oss. Med dialogen som innledes med "stort er troens mysterium" påminnes vi om at Jesu lidelse og død fortsatt er virkekraftig. "Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen", kan menigheten si - og fortsette med lovprisningen: "Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden."

Fadervår

Fadervår har vært *en viktig del av nattverdliturgien* helt fra første stund i den kristne menighet. Våre gudstjenesteordninger har til nå fulgt Luthers plassering av denne, der den i hans "Deutsche Messe" (gudstjenesteordning på tysk) ble plassert like før innstiftelsesordene. I Ordningen for hovedgudstjenesten kommer den etter innstiftelsesordene, slik den har vært plassert fra kirkens første tid, som et viktig ledd i forberedelsen til altergangen.

I *nattverdliturgien* kan Fadervår sies å ha *tre funksjoner*:

1. Fadervår er *bordbønnen*. "Gi oss i dag vårt daglige brød" knytter an ikke bare til det brød vi trenger rent fysisk, men også til nattverdrødet.
2. Fadervår er *syndsbekjennelse*. "Forlat oss vår skyld" er en god syndsbekjennelse å be like før en går til Herrens bord.
3. Fadervår er *selvprøvelse*. "Som vi og forlater våre skyldnere" gir anledning til å tenke etter hvordan en har det i forhold til sine medmennesker.

Fadervår kan *synges eller leses* av alle i fellesskap. Hvorvidt den skal synges eller leses kan variere fra gudstjeneste til gudstjeneste. Her kan type hovedgudstjeneste og gudstjenestens særpreg for øvrig være bestemmende. I enhver menighet vil det både være noen som er mest fortrolige med at den leses, mens andre aller helst vil synge den. Det kan være riktig å ivareta begge disse hensyn.

Dersom det er både dåp og nattverd i hovedgudstjenesten, kan det være en god løsning å lese bønne under dåpen og synge den under nattverden.

Hvilken versjon av Fadervår skal menigheten velge? Det gis tre muligheter: Enten Vår Far (Bibeloversettelsen 2011), Fader vår (Bibeloversettelsen 1978/85) og Fader vår (Bibeloversettelsen 1904/38). Det sistnevnte er Fader vår slik det ble brukt i 1920-liturgien. En del menigheter i Nord-Norge fortsatte å bruke dette også etter liturgirevisjonen i 1977. Det er åpnet opp for at de kan fortsette med dette, dersom det er menighetens ønske.

I mange kirkesamfunn finnes i dag ofte flere enn to tekstformer for Fadervår, slik at vår situasjon ikke er uvanlig. Men hvilket alternativ av Herrens bønn som skal benyttes i hovedgudstjenesten, kan være et av de vanskeligste valgene å ta. For mange vante kirkegjengere kan det være for tidlig med en endring, mens andre vil oppleve den nyeste oversettelsen som en berikelse. Her må man gi seg tid – og la mange få delta i samtalen før avgjørelsen tas. Et viktig moment vil være menighetens trosopplæring. Den versjon av Herrens bønn som benyttes der, må også barna kunne kjenne igjen når de går til gudstjeneste. Et annet moment er det folkekirkelige aspekt, muligheten for gjenkjennelse for alle dem som ikke går så ofte til gudstjeneste.

Ledd 21. Nattverdmåltidet *Se Ordning for hovedgudstjenesten s. 13-14.*

Fredshilsen / Pax

I urkirken hilste de troende hverandre med "kjærlighetens kyss" (1 Pet 5,14). Den tilhørende fredshilsen ble etter hvert vanlig i kirkens nattverdliturgi eller like før denne.

Leddet er hentet inn igjen i vår gudstjenesteordning ved at det mellom nattverdbønnen og selve måltidet utveksles en fredshilsen mellom liturg og menighet. I tillegg kan liturgen eller en medliturg også oppfordre gudstjenestedeltakerne til å hilse de som står omkring med håndtrykk og eventuelt med ord som ”Guds fred”, for å uttrykke fellesskap i menigheten og vilje til å leve i forsoning og fred med hverandre. Denne siste del av fredshilsenen tar menighetsrådet beslutning om (Alm. bestemmelser C 3).

Den gamle liturgiske tradisjonen med å utveksle fredshilsen er de siste tiårene igjen blitt mer og mer vanlig i mange kirker i verden. Oppfordringen i vår liturgi, ”La oss hilse hverandre med et tegn på fred”, er valgt for at ikke noen skal kjenne det som en tvang å måtte si ”Guds fred” til den som står ved siden av en i kirkebenken. Det kan gjøres med andre ord eller uten at det sies noe i det hele tatt – bare med et enkelt håndtrykk.

Brødsbrytelse

Vi vet ikke så mye om hvordan brødbrytelsen foregikk i de første kristne menigheter. Men at det var en viktig handling i messen er det ingen tvil om. Fra den aller første tid i kirkens historie fram til man på 800-tallet begynte å bruke de små oblatene var det vanlig å bryte brødet som en handling synlig for hele menigheten.

Dette er et valgfritt ledd, men uttrykker det bibelske begrep om nattverd som brødsbrytelse, med ord fra 1 Kor 10, 16-17. Skal dette leddet fungere godt, kan det være behov for å bruke en større oblat eller et større nattverdrød. Det er liturgen som tar beslutning om dette leddet skal benyttes.

Du Guds lam / Agnus Dei

Liturgen *kan* si ”Kom, for alt er ferdig” - enten før eller etter ”Du Guds lam” blir sunget. I det første tilfellet går menigheten fram til nattverd mens de synger dette liturgiske leddet, i det andre tilfellet går de fram først etter at å ha sunget ”Du Guds lam”.

Sangen Du Guds lam bygger på ordet i Joh 1, 29, hvor døperen Johannes peker på Jesus og sier: ”Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd!” Sangen kom tidlig inn i Kirkens liturgi, først i kirkens østlige del hvor den ble sunget ved brødsbrytelsen. Fra 700 tallet var den en fast del av nattverdliturgien i så å si hele kirken . Sangen fikk etter hvert stor betydning som en hyllingssang til Kristi nærvær i sakramentet. Fra begynnelsen av sang man ”miserere nobis” (miskunne deg over oss) i alle tre leddene i sangen. På 1000-tallet begynte man å synges ”dona nobis pacem” (gi oss din fred) som avslutning på tredje gangs gjentakelese.

I den lutherske kirke har Agnus Dei både vært sunget av koret på latin under nattverdmåltidet og av menigheten på deres eget språk, enten like før måltidet eller samtidig med at man gikk fram for å ta imot Jesu legeme og blod. Den har også vært sunget som salme, slik vi kjenner den i Nicolaus Decius versjon fra 1522, med Landstads norske tekst: O Guds Lam uskyldig (NoS 148).

Tidligere har vi i den norske høymessen sunget ”Du Guds lam, som *bar* all verdens synder”. Nå synger vi ”Du Guds lam som *bærer* verdens synder”, slik den synges i de

fleste kirker i verden. Helt siden leddet ble innført i liturgien har presensformen vært brukt, også Luther beholdt den formen. I nattverdliturgien skjer det en form for opphevelse av tid og rom i et evig nå. Dette er nattverdens mysterium: Vi synger med Guds ”menighet i himmelen og på jorden”, påminnes fortidens avgjørende hendelser (”I den natt da han ble forrådt, tok han et brød...”) og ser fremover mot å ”samles hos deg i ditt fullendte rike”.

Utdeling

Se om utdelingsmåteri Alminnelige bestemmelser, C. 3, og i avsnittet nedenfor, III. 4. Særlige anliggender i nattverddelen.

Liturgen deler ut brødet. En medliturg kan dele ut vinen.

De medliturger som medvirker ved utdeling av nattverd, skal *normalt* ha oppnådd religiøs myndighetsalder (Alm. bestemmelser D,4). Denne hovedregel skal ivareta hensynet både til dem som mottar nattverd og til dem som deler ut, at alle kan oppleve at det skjer på en betryggende måte, også om det skulle oppstå uvanlige situasjoner ved utdelingen. Med betegnelsen *normalt* åpnes det opp for at det ved gitte anledninger kan være aktuelt å benytte medliturger som er yngre enn 15 år. Deres foresatte må være spurt om dette og bestemme om deres barn bør ta på seg en slik oppgave. Det er soknepresten, som leder for menighetens gudstjenesteliv, som godkjenner nattverdmedhjelpere (jfr. Alm. best. D, 4).

Det er viktig at alle nattverdmedhjelpere får den nødvendige innføring i oppgaven, og hjelp til å utføre den med trygghet og respekt.

Dersom det er mange til stede på gudstjenesten, kan det være nødvendig med *flere utdelingssteder*. Da vil også medliturger dele ut brød. Dette skjer på delegasjon fra liturgen som har hovedansvaret for hele nattverdfeiringen. Den som får i oppgave å dele ut brødet, bør være en erfaren nattverdutdeler.

De som kommer fram til nattverdbordet, og som ikke ønsker å motta nattverd, kan velsignes av liturgen. De kan si fra om det, eller vise et tegn på dette ved å legge høyre hånd på venstre skulder. For små barn vil det være foreldrene eller en annen voksen som de går sammen med til nattverdbordet, som sier fra om de skal ha nattverd eller velsignes.

Sang og musikk under utdelingen

Under utdeling kan det synges en eller flere salmer, det kan være korsang eller egnet instrumentalmusikk. Dette kan variere fra gudstjeneste til gudstjeneste, alt etter gudstjenestens type og det preg den har, blant annet ut fra kirkeårets dag og tid. Det kan også variere fra menighet til menighet ut fra ulik sang- og musikk-kultur. Noen steder passer det noen ganger med jublende lovsang, andre ganger kan det være mer meditativ sang eller musikk. Noen ganger kan det synges flere korte lovsanger og omkved (Taizésanger og lignende) under måltidet. Andre ganger kjennes det riktig å bare ha stillhet.

Også denne delen av gudstjenesten må planlegges på en god måte. Det er ikke bare å sette opp et par salmer på salmetavlen og regne med god sang. Selv om man oppfordrer menigheten til å ta med seg salmebøkene når man går fram til nattverd, er det mange som ikke gjør det. Derfor må det være velkjente sanger som synges særlig i første del av nattverdmåltidet. Erfaringen fra mange menigheter er at de mest kirkevante går først fram til nattverdbordet. Det er også disse som er mest vant med å synge salmer. Det kan derfor bli ganske svak og usikker sang når bare noen få sitter igjen i kirkebenkene. En løsning kan være å spille et lengre forspill til den første salmen, og la fellessangen starte når de nattverd gjestene som gikk først fram, er tilbake på plassene sine. En annen løsning er å oppmuntre noen med god sangstemme til å gå fram mot slutten av nattverdutdelingen.

En forsangergruppe vil også kunne bidra til at salmesangen under måltidet fungerer på en god måte. Dersom man har kor med på gudstjenesten, kan de gjerne synge først under altergangen, og deretter være forsangere på en eller flere salmer eller lovsanger som menigheten synger med på.

Mange steder kan en oppleve en unødvendig og kanskje en litt pinlig "pause" etter at menigheten har mottatt nattverd og er kommet tilbake til kirkebenkene. Det er når prest og annen nattverdudteler meddeler hverandre brødet og vinen til slutt, med alles øyne rettet mot seg. Her kan en overveie om det ville være bedre om disse meddelte hverandre aller først, mens menigheten ennå er på vei til utdelingsstedet. I noen av våre søsterkirker har man denne ordning, både fordi det er en god praktisk løsning og med utgangspunkt i Jesu ord da han sendte ut sine disipler: "Gi som gave det dere fikk som gave" (Matt 10,8). Uansett hvilken praksis som benyttes er det viktig å avtale hvordan liturg og annen nattverdudteler (når det er flere utdelingssteder: den som deler ut brødet og den som gir vinen) gir brød og vin til hverandre.

Tilsigelsesordene

Etter utdelingen hilser liturgen menigheten med følgende ord:

*Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus
har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod
som han ga til soning for alle våre synder.*

Menigheten kan slutte seg til ved å si sammen med liturgen:

Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

Dette er ord som på en klar og tydelig måte oppsummerer hva nattverdmåltidet handler om.

Ledd 22. Måltidets avslutning. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 14-15*

Takkebønn

Måltidet avsluttes med en bønn som bes av liturgen eller en medliturg. I noen av bønnene ber alle høyt med i den avsluttende delen av bønningen.

Takkebønningen peker både tilbake til måltidet en nettopp har vært med på, og på gudstjenestens fortsettelse i hverdagen. Siste del av bønningen kan ha motiv av tjeneste og misjon, kjærighet og håp.

Det kan velges en av de fire oppsatte bønnene, en annen egnet takkebønn, eller en lokalt utformet bønn. På spesielle dager og på temagudstjenester kan det være særlig aktuelt å velge en takkebønn, eller utforme en for anledningen, som er godt egnet i forhold til dagens tema.

Dekke av bordet

Når måltidet er over, blir alteret dekket av. Brødeske og vinkanne kan settes tilbake på sidebordet. Det samme gjelder for kalk og disk. Forspillet til salmen (ledd 23 – *Se Veiledning til Sendelse, s.000*) kan begynne mens dette skjer. Da kan menigheten følge med på avdekkingen av bordet før de reiser seg og synger siste salme. Dersom salmen (ledd 23) er flyttet til Postludium/utgangsprosesjon (ledd 26), kan det være instrumentalmusikk under avdekkingen, som leder til intonasjon av velsignelsen.

IV. 3 SÆRLIGE ANLIGGENDER I NATTVERDDELEN

IV.3.1 Valg av brød og vin

”I den natt da han ble forrådt, tok han *et brød*... Likeså tok han *kalken* etter måltidet...” Evangelienes fortellingene om den første nattverden sier ikke direkte hva slags brød Jesus tok og ga til sine disipler og hva det var i kalken han gav dem å drikke av. I og med at hans siste måltid med disiplene skjedde i rammen av det jødiske påskemåltidet, er det vanskelig å tenke seg noe annet enn at han benyttet usyret brød og at det var vin i kalken. Noe også disse ordene tyder på: ”Fra nå av skal jeg ikke drikke av denne *vintreets frukt* før den dagen jeg drikker den nye sammen med dere i min Fars rike” (Matt 26,29).

I kirkens første tid kunne gudstjenestedeltakerne ha med seg brød og vin til gudstjenestens nattverdmåltid. Vinen ble gjerne blandet med vann. Vi vet ikke om brødet var gjæret eller ugjæret den aller første tiden. Svært tidlig ble usyret brød vanlig i den vestlige kirke, og ble enerådende etter at oblatene ble innført som nattverdrød på 800-tallet. Østkirken har aldri benyttet usyret brød. Striden om gjæret eller ugjæret brød var sentral i splittelsen mellom Øst- og Vestkirken i 1054.

Ugjæret (usyret) brød knytter forbindelsen til Israelfolkets utferd fra Egypt og det jødiske påskemåltid. Også i Det nye testamente omtales den jødiske påsken som ”høytiden med usyret brød” (Matt 26,17; Apg 12,3 og 1 Kor 5,7f). Det uttrykker lidelse, nødvendige oppbrudd og solidaritet med dem som lider, og at vi er underveis mot målet og ennå ikke er nådd fram til den endelige frelse.

Østkirken understreker på den annen side forskjellen mellom den gamle og nye pakt ved å bruke *gjæret* brød og foregriper i sterkere grad den kommende frelsen. Valget mellom gjæret og ugjæret brød kan derfor ses i sammenheng med disse to lange teologiske og symbolmettede tradisjonene. Den norske kirke har helt til slutten av 1900-tallet, med få unntak, brukt ugjæret nattverdrød.

Gjæret eller ugjæret brød

I alminnelige bestemmelser om Nattverd (B. IV) sies det at *nattverdrødet kan være syret (gjæret) eller usyret (ugjæret) brød*. Det er menighetsrådet som tar avgjørelse om dette.

Som ugjæret brød benyttes vanligvis en *oblat*. Ordet *oblat* kommer av et latinsk ord som betyr "bære fram". Oblat = det som er båret fram. Et bilde av Jesus på korset er preget inn på den lille runde oblats som vanligvis brukes. At formen ser ut som et pengestykke kan minne om at Jesu gav sitt liv som en *løsepeng* (Matt 20,28).

Små oblats kom i bruk først og fremst for å unngå smuler ved utdelingen, og på den måten verne om nattverdelementenes hellighet. Det er også praktisk å bruke oblats som ikke smuler så mye som gjæret brød, noe som kan være et særlig problem når man mottar nattverd ved å dyppe brødet i vinen (intinksjon).

Vanlig gjæret brød kan gi en sterkere opplevelse av at en feirer et ordentlig måltid. Det kan også ses som et uttrykk for inkarnasjonen ved at Kristus kommer til oss i form av vanlig brød. Gjæret brød kan dessuten deles opp i mindre biter under utdelingen for å understreke at alle er del av den samme helheten.

Brød til nattverden – gjæret eller ugjæret – kan bakes av noen i menigheten, gjerne av barn eller unge, eller andre som deltar på gudstjenesten. Slik knyttes gudstjenestens måltid sammen med hverdagens arbeid og fellesskap.

Glutenfritt!

I Alminnelige bestemmelser sies det at "det skal være mulig å motta nattverd uten spor av gluten" (Alm. bestemmelser B,10 IV). Folk med cøliaki kan bli syke og noen kan få sterke reaksjoner av gluten, selv i svært små mengder. Det ligger faktisk en risiko for noen i å motta glutenfritt brød fra en liturg som nettopp har tatt i brød som inneholder gluten.

Det glutenfrie brødet må holdes strengt separat, og nattverd gjesten må selv ta det glutenfrie brødet/oblats fra disken. Når intinksjon (dypping av brødet i vinen) benyttes, er det ikke tilstrekkelig bare med en disk med glutenfrie oblats. Det trengs også en egen kalk hvor det bare dypes glutenfrie oblats. En med cøliaki kan ikke dyppe glutenfritt brød i en felleskalk hvor andre allerede har dypet brød som inneholder gluten.

Det må unngås at de som ikke tåler gluten, opplever det vanskelig å delta i nattverdmåltidet. Dette kan løses ved at man følger anvisningen i Alminnelige bestemmelser: *Av hensyn til personer med cøliaki bør det kun benyttes glutenfritt brød. Når det gjelder oblats, skal disse være glutenfrie.*

Vin

"Hvilken som helst type ren, vanlig druevin – hvit eller rød – kan brukes til nattverden. Det kan også brukes avalkoholisert vin av hvilken som helst type. Vin som ikke er

avalkoholisert, kan blandes opp med opp til 50 % vann.” (Alminnelige bestemmelser, B,10,IV)

Bruk av alkoholholdig vin ved nattverden har tradisjon i den kristne kirke helt fra de første århundrer, rett og slett fordi det var slik vin Jesus benyttet ved innstiftelsen av måltidet. Å velge alkoholholdig vin kan begrunnes både på med tradisjon og økumeniske hensyn til andre kirker i dag.

Det kan gis alkoholpolitiske argumenter for at et menighetsråd bestemmer at alkoholfri (avalkoholisert) vin skal benyttes. Tørrlagte alkoholikere kan få tilbakefall ved å drikke bare små mengder alkohol. Hvorvidt noen dråper alkoholholdig vin oppspedd med vann, kan gi tilbakefall, kan diskuteres. Men her handler det like mye om det psykiske presset som kan oppstå hos alkoholikeren som kjenner savnet etter alkohol. Derfor er det viktig å opplyse om hvorvidt nattverdvinen er alkoholholdig eller ikke.

Også barns og unges deltakelse ved nattverdbordet kan gi grunn til å reflektere over hvorvidt alkoholholdig eller alkoholfri vin skal benyttes.

IV. 3. 2 Utdelingsform ved nattverd

Utdelingen kan skje på ulike måter:

Ved alteret (en gruppe om gangen)

Man kneler ved alterring/alterskranke, eller mottar brød og vin stående (i gudstjenesterom uten alterring/alterskranke). Liturgen avslutter utdelingen til en ”alterring” med hilsenen ”Fred være med dere”. Deretter kan andre gå fram og danne en ny gruppe. Etter den siste gruppen ved alteret sier liturgen ”tilsigelsesordet” (”Den korstfestede og oppstandne Jesus Kristus...”) til alle nattverd gjestene.

Ved alteret (kontinuerlig)

Man kneler ved alterring/alterskranke, eller mottar brød og vin stående (i gudstjenesterom uten alterring/alterskranke). Etter å ha mottatt brød og vin går man ned fra alteret og gir plass til nye nattverd gjester. Etter utdelingen sier liturgen ”tilsigelsesordet” (”Den korstfestede og oppstandne Jesus Kristus...”) til alle nattverd gjestene.

Andre steder i kirkerommet enn ved alteret (som intinksjon)

Liturg og medliturg som deler ut brød og vin står på et sted (eventuelt utdelere på flere steder). Man går fram på rad og rekke og mottar først brød. Deretter dypper man det i vinen – og ”spiser” og ”drikker” samtidig. Etter utdelingen går liturg og medliturg(er) til alteret. Herfra sier liturgen ”tilsigelsesordet” (”Den kostfestede og oppstandne Jesus Kristus...”) til alle nattverd gjestene.

Dypping (intinksjon) kan også benyttes når man mottar brød og vin knelende eller stående ved alteret.

Andre steder i kirkerommet enn ved alteret (med særkalker)

Liturg og medliturg som deler ut brød og vin står på et sted (eventuelt utdelere på flere steder). Man går fram på rad og rekke, tar en særkalk fra et bord ved utdelingsstasjonen, og mottar først brødet, deretter vinen i særkalken. Etter at man har mottatt brød og vin, setter man særkalken fra seg på angitt sted og går tilbake til sin plass.

Både utdeling ved alteret og andre steder i kirkerommet

Utdelingen kan også foregå ved å gi nattverd gjestene anledning til å velge om de vil motta nattverden knelende ved alteret eller stående ved et annet utdelingssted.

Sittende mottagelse av brød og vin

På enhver gudstjeneste må det gis mulighet til å motta brød og vin sittende. Det kan settes stoler helt fremme ved alteret og gis plass til at rullestolbrukere kan kjøre fram for å motta nattverden. Noen steder vil det være nødvendig at liturg og medliturg går ned og deler ut brød og vin der hvor nattverd gjestene sitter. Det må legges til rette for at nattverd gjester med bevegelseshemninger har de samme mulighetene til å delta og oppleve seg like mye inkludert i måltidet som alle andre.

Hvilke argumenter taler for og imot de forskjellige alternativene?

Her gis det ingen fasitsvar. Lokale forutsetninger både med hensyn til hva menighetsleddene foretrekker, antall nattverd gjester og gudstjenesterommets innredning spiller inn.

Noen argumenter til lokal overveielse:

- En gruppe om gangen eller kontinuerlig altergang?

Ordningen med en gruppe om gangen ved alteret kan gi den enkelte bedre anledning til ro og ettertanke. Kontinuerlig altergang kan gi en oppvelse av at alle deltar i det samme fellesskapet. Måltidet er ikke stykket opp i flere "bordsetninger".

- Knelende ved altering/alterskranke eller stående ved utdelingsstasjon?

Knelende mottagelse kan oppleves om mer meditativt og høytidsfullt. Stående kan oppleves som mer inkluderende. Man blir ikke lagt merke til på samme måten som ved å gå fram og knele. Utdeling i kirkerommet gjør nattverdmåltidet lettere tilgjengelig for dem som av ulike grunner har vansker med atkomst til koret og har problemer med å knele.

- Bruk av særkalker eller intinksjon (dypping)?

Ved bruk av særkalker også når man mottar nattverden ved utdelingsstasjon, kan nattverden som måltid oppleves sterkere, ved at man spiser og drikker hver for seg. Ved intinksjon (dypping) unngår man å måtte hente særkalker på et bord og sette dem fra seg etterpå. Særlig på gudstjenester med mange deltakere og flere stasjoner kan det være en enklere og mer praktisk løsning.

Hvilken utdelingsform skal menigheten velge?

Når menighetsrådet skal ta stilling til utdelingsform, er det flere spørsmål som må overveies:

- Skal vi ha én ordning for de fleste gudstjenester? Og i så fall: Hvilken utdelingsform?

- Skal vi ha forskjellige ordninger på forskjellige gudstjenester? Én ordning for høymessen, andre ordninger for andre typer hovedgudstjenester? En ordning for ”ordinære” søndager, en annen ordning på søndager med forventet mange kirkegjengere?

IV. 3. 3 På verdig vis

I alminnelige bestemmelser står det at ”brød og vin som blir til overs, skal behandles på verdig vis”. Det er liturgens ansvar å påse at det skjer. Det anbefales å involvere alle gudstjenesteledere og alle med kirketjenerfunksjoner i samtale om hva man legger i dette og bli enige om en felles praksis i menigheten.

Etter luthersk forståelse er brød og vin å betrakte som Jesu legeme og blod bare i tilknytning til selve nattverdmåltidet. Men i respekt for den hellige handlingen, skal det som eventuelt er til overs, behandles på verdig vis, da disse elementene en stund har vært bærere av Jesu legeme og blod. Konkret betyr det at:

- Nattverdrød kan spises av liturg og medliturger i sakristiet etter gudstjenesten.
- Vin kan drikkes opp av liturg og medliturger i sakristiet etter gudstjenesten, eller helles ut på jorden, på et fast sted i nærheten av kirken. Slik gis det et uttrykk for at vinen som en frukt av jorden, bringes tilbake til jorden.

IV. 4 GJENNOMGANG AV ALTERNATIVENE TIL DE ENKELTE LEDD

Bønn for takkofferet og nattverdgvarene. *Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 11, ledd 18 og 19.*

Bønnen i ledd 18:

Denne bønningen er en kombinasjon av de to bønnene til menighetens takkoffer (A og B) som vi fikk i ved forrige liturgireform (1977). Den tar sitt utgangspunkt i Salme 24,1: *Jorden og det som fyller den, verden og de som bor i den, alt hører Herren til.* Bønnen kan benyttes både som bønn etter takkofferet, etter at nattverdgvarene er båret fram og når begge deler er båret fram samtidig.

Bønnen i ledd 19:

Også denne bønningen tar utgangspunkt i Salme 24,1. Siste del av bønningen, om at Gud må gjøre oss til ett som kornet i brødet og druene i vinen, har bakgrunn i en oldkirkelig bønn som vi også finner gjendiktet i salmen ”Som korn fra vide åkrer” (NoS 633). Bønnen kan benyttes både som bønn etter at nattverdgvarene er båret fram og når disse er båret fram samtidig med takkofferet.

Kirkeårsprefasjoner

Prefasjonene til de forskjellige kirkeårstider er bygd opp på én og samme måte:

1. Takksigelse til Gud ved Jesus Kristus, med samme ordlyd i alle: *”I sannhet og verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre...”*

2. Et mellomledd som varierer med kirkeårstidene, som en påminnelse og lovprisning av hva Kristus har gjort til vår frelse.

3. Den avsluttende delen som knytter sammen englenes lovsang for Guds trone og menighetens lovsang: *Ved ham (Kristus) lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:*

Nattverdbønner. *Se Ordning for hovedgudstjenesten s.48 – 52.*

Nattverdbønn A

er en revidert utgave av nattverdbønnen i høymessen av 1977. Bønnen er nå rettet mot Faderen. Den er noe strammet inn og forenklet. Nye motiver er påkallelse av Den hellige ånd over menigheten og nattverdgvarene i bønnen like etter Hellig/Sanctus, samt bønnen om å gjenkjenne Kristus i den som sulter og tørster i den avsluttende forbønnen.

Nattverdbønn B

er utformet på grunnlag av en tekst fra rundt år 200 (fra den såkalte apostoliske tradisjon, muligens skrevet av Hippolyt, biskop i Rom). Denne teksten har spilt en særlig sentral rolle for utviklingen av nattverdbønner.

Hippolyts dristige formuleringer er i størst mulig grad forsøkt bevart. Uttrykket ”åpenbarte oppstandelsen” kan virke uvant, men må forstås ut fra diskusjonen som fant sted i Jesu samtid til spørsmålet om det finnes en legemlig oppstandelse fra de døde. Jesus avviste argumentasjonen hos dem som benektet oppstandelseshåpet (jfr. Mk 12,18-27). En kan si at håpet om de dødes legemlige oppstandelse meldte seg som en indre konsekvens av troen på en Gud som hadde skapt hele mennesket, legeme og sjel. På denne bakgrunn får Hippolyts formulering god mening, og Jesus ”åpenbarte oppstandelsen”, ikke bare i sin undervisning, men først og fremst ved å stå opp fra de døde (jfr. 1 Kor 15). I tekstformen i det fremlagte forslaget knyttes assosiasjonene til trosbekjennelsesleddet om troen på ”legemets oppstandelse”. I en tid hvor den kristne troen på legemets oppstandelse fra de døde møtes med alternative trosforestillinger om reinkarnasjoner, kan det være vel verd å lytte til Hippolyt.

Nattverdbønn C

er nyskrevet. Den bygger på en rekke paulinske tekster og har en bred motivrikdom hvor både skapelsesperspektiv og det frelseshistoriske perspektiv er tydelig gjennom hele bønnen.

Nattverdbønn D

er bygger på fortellingen i Lukas 24,13-35, hvor den oppstandne Jesus viste seg for Emmaus-vandrerne og satt til bords med dem, tok brødet, ba takkebønnen, brøt det og ga dem. Da ble deres øyne åpnet og de kjente ham igjen.

Nattverdbønn E

er en omformet bønn etter Ordning for familiemesse. Her er dåp og nattverd knyttet sammen, i lovprisningsbønnen etter Hellig/Sanctus. I den avsluttende forbønnen finner

vi et feminint gudsbilde: Gud, som en kjærlig mor som samler barna sine om seg. Bønnen er lagt i et enkelt språklig stilleie, ikke minst med tanke på barns og familiers deltakelse.

Nattverdordning for særlige anledninger

Se Ordning for hovedgudstjenesten, s. 53-54.

er en kortere form som kan brukes på enkelte hovedgudstjenester særlig tilpasset barn og unge, samt på temagudstjenester. Ordningen kan også være aktuell på friluftsgudstjenester, kveldsgudstjenester og ved andre anledninger når det er behov for en enklere liturgi.

Ordningen åpner med *en annen og forenklet hilsen*, hvor alle gir sin respons på oppfordringen til lovprisning. Deretter synges *Hellig/Sanctus eller en annen lovsang*, gjerne en lovsang som er tilpasset den aktuelle gudstjeneste, både med hensyn til alder og ønske om musikkstil.

Bønnen før innstiftelsesordene har tre varianter. Alle disse er lagt i et enkelt språklig stilleie.

Verken innbydelsen ”Kom, for alt er gjort ferdig” eller ”Du Guds Lam” er tatt med i ordningen. Men det er selvsagt ingen ting i veien for å ha disse elementene med, dersom det er ønskelig.

Etter utdelingen sier liturgen det tilsigelsesordet som alltid skal være med når det holdes nattverd – eventuelt ved at menigheten og liturgen ber høyt sammen den avsluttende bønne.

Etter dette kan man ha med en takkebønn – en av de fire som står under ledd 22. i Ordningen, en lokalt utformet, eller en annen egnet takkebønn.

Utdelingsordene

1 Dette er Jesu legeme / Dette er Jesu blod.

Disse utdelingsordene har sin bakgrunn i de første utdelingsordene vi fikk i vår kirke: ”Dette er Jesu sande legeme/sande blod” (fra Kirkeritualet 1685). Ritualet 1914 og Alterboken 1920 sløyfet ”sande”.

Utdelingsordet konstaterer hva dette er, og er dermed en sterk understreking av at Kristus er virkelig tilstede, i brødet og vinen (realpresensen).

2 Kristi kropp, gitt for deg / Kristi blod, utøst for deg.

Disse utdelingsordene har vi fra Den svenske kirke. De kom inn i vår gudstjenestebok i 1977 som et mulig utdelingsord i nattverd-gudstjeneste utenom høymesse. Nå er de sidestilt med ”Dette er Jesu legeme/blod”. I tillegg til å konstatere at brødet er Kristi kropp/ Kristi blod, tilføyes en personlig tiltale til den enkelte nattverd-gjest: ”gitt for deg / utøst for deg”.

Takkebønner. *Se ordning for hovedgudstjenesten s. 14-15*

Om de fire alternativene:

1. Denne takkebønnen knytter direkte an til det helt sentrale i nattverdens måltid – at vi har fått del i Jesu Kristi seierrike død og oppstandelse. Den avsluttes med en bønn med et tydelig sendesperspektiv, både med hensyn til misjon og diakoni.
2. Denne takkebønnen er en forsiktig bearbeidelse av takkebønnen i høymesseliturgien 1977. Det er en bønn om at nattverdens gaver må ha sin virkning i våre liv, både når det gjelder tro, kjærlighet og håp.
3. Denne takkebønnen knytter sammen dåpen og nattverden. Bønnen er både en dåpspåminnelse og en takk for det nattverden gir. Her vektlegges syndenes forlatelse og fornyet tro på Guds løfter. Bønnen har samme avslutning som bønn nr. 1.
4. Denne takkebønnen gir en påminnelse om den store sammenheng vi hører til i og som Jesus har gitt sitt liv for – én verden og én menneskehet. Avslutningsbønnens sendelsesmotiv vektlegger nestekjærlighet og solidaritet med mennesker i nød.

V. SENDELSE

Gudstjenestens sendelse markerer gudstjenestens fortsettelse i det daglige livet. Her bygges det bro fra tilbedelse og lovsang i Guds hus til den gudstjeneste enhver av oss skal fortsette i hverdagen. Vi sendes ut med Guds velsignelse for å leve som lemmer på Kristi legeme i verden.

V. 1 SENDELSENS STRUKTUR

Sendelsesdelen har denne grunnstrukturen:

- *Salme* synges her eller flyttes til ledd 24. Postludium/ Utgangsprosesjon.
- *Velsignelsen* synges eller leses av liturgen. Menigheten svarer med *amen*.
- 3 + 3 *bønneslag* som gir anledning til ettertanke og bønn.
- *Utsendelse*. Liturgen eller en medliturg sier et utsendelsesord, eventuelt i veksellesning med menigheten.
- *Postludium / Utgangsprosesjon*. Menigheten kan sitte, stå i rommet eller gå syngende ut. Dersom det er utgangsprosesjon, kan menigheten følge etter prosesjonen ut.

V.2 SENDELSEN – LEDD FOR LEDD

Ledd 23. Salme. *Ordning for hovedgudstjenesten, s. 15.*

Salmen bør ha en tydelig slutningskarakter. Det kan være en salme med takk og lovprisningsmotiv, gjerne en salme som sier noe om den tjeneste vi fra gudstjenesten sendes ut til i verden. Det kan også være en salme som inneholder takk for nattverdens gaver, avhengig av hva slags salmer som eventuelt er sunget under nattverdmåltidet.

Ledd 24. Velsignelsen. *Ordning for hovedgudstjenesten, s. 15 og s. 55.*

Menigheten mottar velsignelsen som en gave fra den treenige Gud som ved Jesus Kristus har lovet å *være med oss alle dager inntil verdens ende* (Matt 28,20b). Under velsignelsen gjør liturgen et korstegn med hånden. Også den enkelte kan gjøre korsets tegn når velsignelsen mottas. Slik gir vi et kroppslig uttrykk for hva som er grunnlaget for den Guds fred velsignelsen gir oss: Jesus død og oppstandelse. Korstegnet er en sterk påminnelse om vår tilhørighet.

Når hovedgudstjenesten feires som høymesse, skal den aronittiske velsignelsen benyttes. Den aronittiske velsignelsen er normalordningen også på andre hovedgudstjenester. Men det åpnes opp for å benytte andre velsignelsesord på gudstjenester hvor det er ønskelig ut fra gudstjenestens tema og fokus. Da kan ett av de foreslåtte velsignelsesordene (*Ordning s. 55*), eller et annet egnet velsignelsesord benyttes.

Etter menighetens *amen* til velsignelsen slås det tre ganger tre slag med kirkeklokkene. Dermed dannes en bro fra gudstjenestens innledende tre slag til de avsluttende tre ganger tre. Slik påminnes menigheten om at alt skjer i den treenige Guds navn. Slagene kalles ”bønneslag”, og antyder med dette at her er det mulighet for en kort stund i ettertanke og bønn før vi sendes ut til tjeneste i verden.

Ledd 25. Utsendelse (*Ordnings* s. 16 og 55).

Utsendelsesordene i gudstjenesten har sin opprinnelse i den gamle sendelseformen "Ite, missa est" ("Gå, dere sendes / er sendt"). Det kom inn i den romerske messen allerede på 300-tallet og forsterker kallet til den kristne menighet om ikke å nøle med å gå ut i verden i tjeneste for Gud og mennesker.

Utsendelsesordene har mange varianter (se s. 16 og 55). Det kan også utformes lokalt ut fra gudstjenestens tema og særpreg.

Ledd 26. Postludium / Utgangsprosesjon.

Organisten, eventuelt i samspill med andre musikere, spiller et postludium som er i samsvar med gudstjenestens karakter. Eventuelt kan det synges en salme.

Når det er utgangsporsesjon, kan det, ved å bære prosesjonskors først i prosesjonen, synliggjøres at Kristus går foran oss ut i verden. Også prosesjonen ut av kirken er en vandring fremover. Dette kan synliggjøres ved at man går i samme rekkefølge ut av kirken, som man gikk inn. Korsbærer først, deretter de andre medliturgene og liturgen til sist. Hele menigheten kan følge etter, og slik bli en del av prosesjonens vandring både ut i livet og mot det evige mål i Guds rike.

V. 3 SÆRLIGE ANLIGGENDER I SENDELSE

Etter gudstjenesten

Gudstjenestens sendelse er ingen avslutning, men en *fortsettelse*.

Dette understrekes i den avsluttende rubrikken (se ledd 26) hvor gudstjenestens diakonale anliggende tydeliggjøres, i tråd med *Plan for diakoni*. Her er det fremhevet (s.20) at "før, under og etter en gudstjeneste gis det mange muligheter for delaktighet, for å se og bli sett, for å gi plass til mangfoldet" (s. 20).

Kirkekaffe er den vanligste fellesskapssamlingen i forlengelsen av hovedgudstjenesten i norske menigheter. Den kan ha forskjellige former, avhengig av kirkerom og muligheter for tilstøtende rom og hva man ønsker med denne samlingen. Det kan være en enkel samling med en kopp kaffe og en kjeks i våpenhuset eller på kirkebakken til en samling ved småbord i et tilstøtende lokale. Menigheten kan ha faste rutiner eller variere fra gang til gang. På søndager med spesielle markeringen (jubileer, avskjed med og velkomst av medarbeidere, konfirmantpresentasjon osv) utdelinger (4-årsbok og lignende) og deltakelse av spesielle grupper (f.eks. aldersbestemte grupper i trosopplæringen) er det naturlig med en utvidet kirkekaffe, gjerne med et program tilpasset de aktuelle personer og grupper.

Uansett hvilken form kirkekaffen har, er det viktig å tenke gjennom hva man vil med den. Ønsker man at dette skal være en åpen og uforpliktende samling før folk går hver til sitt etter gudstjenesten, er det viktig å gjennomtenke hvordan dette kan legges til rette på best mulig måte. Hvordan kan man unngå at folk som er nye i menigheten opplever seg

ekskludert? Hvordan få kirkekaffe til å fungere som en god ”kirkebakke”, hvor man ikke sitter eller står i fast etablerte klikker og prater sammen, men hvor det er god sirkulasjon i fellesskapet? Kanskje noen må få et ansvar for at ingen skal oppleve seg satt utenfor?

Tenk også gjennom hvordan kirkekaffen kan benyttes som god ”kirkebakke” også med hensyn til informasjon og opplysninger. Her kan være plakater og utdeling av foldere og program av forskjellige slag. Virksomheter i menigheten kan ha egne små utstillinger. Det kan være utstillinger knyttet til dagens offerformål og spesielle tematikk. Kirkekaffen kan også være stedet for påmeldinger til turer, samtalegrupper, deltakelse på Kirkens Nødhjelps fasteaksjon osv.

Ordningens avsluttende rubrikk tydeliggjør også at den naturlige fortsettelse av menighetens samling om ord og sakrament, er ”soknebud, annen besøkstjeneste, forbønnstjeneste og andre handlinger.” Liturgi og diakoni hører naturlig sammen. Noen kan ikke komme seg til kirken på grunn av alder og sykdom blant annet. Hvordan forhindre at de blir glemte? Hvordan sørge for at de som ikke kan komme til gudstjeneste, kan få motta nattverden i sitt hjem? Hvordan legge opp til en velfungerende besøkstjeneste og forbønnstjeneste? Hvilke diakonale handlinger er aktuelle i menighet og samfunn? På hvilken måte utfordrer gudstjenesten den enkelte og fellesskapet til tjeneste i hverdagen?

V. 4 GJENNOMGANG AV ALTERNATIVENE TIL DE ENKELTE LEDD

Innledning til velsignelsen. *Ordning for hovedgudstjenesten, s. 15-16).*

Som innledning til velsignelsen kan vekselsangen ”La oss prise Herren” (Benedicamus), eller vekselhilsenen ”Herren være med dere” (Salutatio) benyttes. Den siste kan være naturlig å benytte i fastetiden, på 20. søndag i treenighetstriden/bots og bededag og på siste søndag i kirkeåret. Når velsignelsen ikke synges, kan den leste innledningen ”Ta imot velsignelsen” benyttes. Denne siste er naturlig å benytte når et annet velsignelsesord enn den aronittiske velsignelsen brukes.

Velsignelsesord

Den aronittiske velsignelsen. Dette er det eldste leddet i gudstjenesten. For mer enn 3000 år siden fikk Moses beskjed av Gud om å gi denne velsignelsen videre til Aron og hans sønner (4 Mos 6, 22-27). Ordene ble uttalt over israelittene som en bekreftelse på at Herren Gud ville være med dem. Ordene uttales over menigheten i dag ved gudstjenestens slutt som en hilsen direkte fra den treenige Gud. Den er et løfte om at han vil være hos oss i vårt daglige liv.

Velsignelsesord nr 1 (s. 55). Den apostoliske velsignelsen. Se veiledning til Samling, s.000. Denne velsignelsen kan benyttes på andre hovedgudstjenester enn høymessen, når denne ikke har vært brukt som inngangsord.

Velsignelsesord nr 2 (s. 55). Denne velsignelsesbønnen er vanligst å bruke på samlinger utenom gudstjenesten, hvor man avslutter med å be velsignelsen høyt sammen. Den kan være aktuell på hovedgudstjenester med et forenklet preg og opplegg, hvor man ut fra trosopplæringsperspektiv eller av andre grunner finner det naturlig å la menigheten be velsignelsen sammen.

Velsignelsesord nr 3 (s.55) har sin opprinnelse fra gudstjenester på kvinnedagen (8.mars). Det kan benyttes på hovedgudstjenester utenom høymessen i tilknytning til denne dagen og ellers når man ut fra gudstjenestens særpreg og tema ønsker en velsignelse med et kjønnsinkluderende språk.

Utsendelsesord

Utsendelsesordene i Ordningen (s. 16):

Det første alternativet er en veksellesning mellom Liturg eller medliturg og menighet. Alle kan tilføye etter det innledende "La oss gå i fred": Enten "i Jesu Kristi navn" eller "og tjene Herren med glede".

Det andre alternativet er i samsvar med det innarbeidete utsendelsesordet fra høymessen 1977, også med den korte formen: "Gå i fred".

Utsendelsesordene s. 55

Det er åpenhet for å benytte andre utsendelsesord enn de som er angitt i ordningen. Disse kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt ut fra gudstjenestens fokus og tema. Korte utsendelsesord kan eventuelt innledes med et bibelord. Det kan være et passende bibelord fra en av dagens tekster, eller et annet passende ord. Det er angitt eksempel på tre slike ord: 2. Tim 1,7; Fil 4,7; Joh 15,16.

Det korte utsendelsesordet, "Gå i fred", som er satt inn etter hvert av de tre bibelordene er ment som et eksempel. Også andre utsendelsesord kan benyttes.

VEILEDNING TIL ORDNING FOR DÅP

Et av kirkens sakramenter

Dåpen er det ene og det grunnleggende av de to sakramenter vi har i vår kirke, nemlig dåp og nattverd.

Om den ene dåp til syndenes forlatelse, som vi har felles med svært mange kirkesamfunn, lærer vår kirke at den er nødvendig til frelse, og at gjennom dåpen tilbys Guds nåde. Katekismen sier om dåpen av den virker syndenes forlatelse, frelser fra døden og djevelen, og gir evig salighet til alle som tror.

Dåpen gir medlemskap i Jesu Kristi ene, universelle kirke. Men gjennom den menighet hvor dåpen finner sted, gir dåpen også medlemskap i Den norske kirke.

En visjon

Til grunn for den nye liturgien for dåp i hovedgudstjenesten ligger en visjon som er uttrykt slik:

En dåpsliturgi som ivaretar *skapelse, frelse og etterfølgelse* og som står i samspill med menneskers *livserfaringer*.

Dette innebærer

- en liturgi som er *tradisjonsforankret* og *aktuell*
- en kjerneliturgi som gir mulighet for *fleksibilitet, involvering* og *stedegengjøring*
- en liturgi hvor fakultative ledd gir mulighet til å ivareta hensynet til *alder* og *livssituasjon*

Gjennom fokus på det skapelsesteologiske moment skal liturgien uttrykke verdien av å være skapt av Gud, og takken for livet.

Gjennom fokus på dåpen som tilhørighet skal det uttrykkes at dåpen knytter oss til fellesskapet med Kristus og kirken.

Gjennom fokus på dåpen som begynnelsen på livet i Kristus skal liturgien både i struktur og innhold vektlegge dåpen både som *frelsehandling* og inngang til *livsvarig etterfølgelse*.

1. Grunnstruktur

For å ivareta disse hensynene er dåpsliturgien ordnet i en *tredelt grunnstruktur*:

I Mottakelse

Her uttrykkes troen på at hvert menneske er skapt i Guds bilde, takken for dåpskandidatene og Guds gode vilje med den som kommer til dåp. Når det gjelder dåp av nyfødte, blir takken også den grunnleggende takk for det nye livet.

II Dåpshandlingen

Etter den innledende delen følger selve dåpshandlingen, som skjer ved døpefonten. Den utføres ved korstegning, dåpsord med vann på dåpskandidatens hode og håndspåleggelse.

III Livet i dåpen

Dåpen er en avgrenset handling på en bestemt dato, som dermed blir *dåpsdagen* i dette menneskets liv. Men fordi dåpen og troen hører sammen, er dåpen samtidig også *startpunktet* på en vandring som varer hele livet. Den opplæringen som hører til, ble tidligere ivaretatt av skolen. I dagens flerkulturelle samfunn med et stort livssynsmangfold er dette ikke lenger naturlig. Stortinget har isteden iverksatt en egen trosopplæringsreform, som omfatter alle døpte, og varer frem til fylte 18 år. I dåpsliturgiens tredje del understrekes livet i dåpen gjennom 1) overlevering av dåpslys, som lyset for vandringen, 2) ved å minne menighet, foreldre og faddere om dåpens hellige ansvar, som er å hjelpe den døpte til å leve og vokse i den kristne tro, og 3) ved felles bønn av Fadervår, barnekårets bønn.

2. To ordninger

Dåpsliturgien er utformet som to ordninger. Den ene er til bruk i hovedgudstjenesten. Den inneholder selve dåpshandlingen med de tre delene som er beskrevet ovenfor. Den andre er til bruk i en egen dåpsgudstjeneste. Her er selve dåpshandlingen satt inn i en annen helhetlig gudstjeneste enn hovedgudstjenesten. I tillegg til de endringer som med nødvendighet gir seg i denne gudstjenestens innledning og avslutning (hovedavsnitt I og V), består den selvstendige dåpsgudstjenesten av to hovedavsnitt før dåpshandlingen, nemlig II Forkynnelse av Guds ord og III Menighetens forbønn. Hovedavsnitt IV Dåp er ledd for ledd identisk med *Dåp i hovedgudstjenesten*.

Hvordan bruke de to ordningene?

Fra gammelt av hører dåpen ikke med i messen eller hovedgudstjenesten. Dåpen ble ivaretatt ved andre tider og andre anledninger. Hos oss har vi likevel en lang tradisjon for å plassere den i hovedgudstjenesten.

I vår tid deltar gjerne hele dåpsfølget i hele gudstjenesten. Det skaper en menighet med behov som går i ulike retninger. For den som ikke gjennom regelmessig deltakelse er vant til liturgiens språk, er det et behov for enkel kommunikasjon og umiddelbar forståelse. Hos den som deltar jevnlig i menighetens hovedgudstjeneste, oppstår det et behov for fordypning og vekst. Dette gir ulike føringer for salmevalg, bønner og preken. Det er derfor nødvendig å gjennomtenke hvordan en skal imøtekomme disse ulike behovene på best mulig måte.

I menigheter hvor det regelmessig er et høyt dåpstall, kan det være tjenlig å fordele dette ved at en i tillegg til dåp i hovedgudstjenesten, innarbeider egen dåpsgudstjeneste.

Det bør ikke være dåp i hovedgudstjenesten hver søndag, og ikke for mange dåpskandidater hver gang.

Anledninger for dåp

Den norske kirke venter at den som er medlem av kirken, melder sitt barn til dåp, og kirken råder til at barnet så vidt mulig døpes innen det er fire måneder gammelt.

I kirkens første tid var påskenattsgudstjenesten den store hovedanledningen for dåp. Da ble katekumenene (de som var under opplæring i troen) døpt. I menigheter som bruker påskenattsmessen, kan dette fremdeles være en både meningsfull og stemningsfull anledning for dåp. Særlig gjelder dette ved dåp av unge og voksne. Pinse er også en høytid som ligger vel til rette for dåp.

På den andre side kan noen søndager ved sitt særpreg gjøre det krevende å ha dåp. Den nye 20. s. i Treenighetstiden, som viderefører den gamle Bots- og bededag, kan være eksempel på dette. Allehelgensdag kan også være en slik dag. I tillegg til sitt særegne motiv omfatter gudstjenesten denne dagen gjerne nattverd og ulike måter å minnes de som er gått bort, og ivareta de sørgende. Både særpreg og den forlengelse ulike elementer innebærer, bør gjennomtenkes når en skal bestemme hvilke gudstjenester som skal være åpne for dåp.

Involvering og deltakelse

Det bør legges stor vekt på involvering i dåpshandlingen. En rekke steder er det derfor angitt at ledd kan utføres av *ML* (medliturg) istedenfor liturg. Dette kan være en annen ansatt eller frivillig medarbeider. Særlig gunstig er det hvis man gjennom dåpsamtalen kan finne frem til noen i dåpsfølget som kan medvirke på ulike punkter i handlingen. I ordningen er også disse kalt *medliturg*.

I tillegg til dette bør det legges til rette for at alle som er til stede, deltar i salmesang og fellesleddene *Forsakelsen og troen* og *Fadervår*. Dette er det tjenlig å forberede gjennom dåpsamtalen. En kan også minne om dette hvis en i starten sier noe kortfattet om handlingen som følger.

Det er i denne sammenheng gunstig å vende oppmerksomheten bort fra hva den enkelte "kan" eller ikke kan, til det å *bidra for hverandre*. Dåp er en festanledning i familien. Men som alt annet er også en liturgi avhengig av at intensjonene faktisk oppfylles, for at den skal bli vellykket. Salmesang innebærer at salmer synges. Tilsvarende gjelder for felles resitasjon av tekster. Med dagens tekniske hjelpemidler kan dette om ønskelig forberedes gjennom utdeling av salmer og tekster, som de deltakende kan gjøre seg kjent med på forhånd. Men erfaringsmessig kommer en også langt ved *bevisstgjøring* på det å delta for og med hverandre. Salmeboken ligger som regel i benken. Tekstene som skal fremsies, finnes ofte på ark som deles ut. Når salmeboken åpnes og arket finnes frem, og begge deler brukes aktivt, viser det seg for mange at det er langt lettere å delta enn en kunne ha tenkt.

Det bør særlig legges til rette for at *barn* i dåpsfølgene kan se godt og på den måten delta i det som skjer. Likeledes bør hensynet til *universell utforming* ivaretas ved at en så langt som mulig får oversikt over om det foreligger særskilte behov for noen, slik at dette kan tilrettelegges.

3. Dåpsliturgien, ledd for ledd

I det følgende kommenteres leddene i ordningen Dåp i egen gudstjeneste. De leddene som hører til både i hovedgudstjenesten og i egen gudstjeneste, er identiske og har samme rekkefølge. De finnes nedenfor som leddene 3, 5, 6 og 11-16.

Den innledende delen skal sette dåpskandidatene og deres følge i fokus og bringe til uttrykk at dette, som er en festdag i deres liv, også er en fest for menigheten. Når menigheten tar imot dem som kommer til dåpen, er dette et uttrykk for det grunnleggende, at Gud tar imot.

Ledd 1-2 Preludium / Inngangssalme

I denne gudstjenesten vil det være gunstig å kunne velge ut fra den aktuelle situasjon om prosesjon og inngangssalme skal kombineres eller om de skal deles i to ledd.

Ledd 3 Inngangsort

Dåpshandlingen ”settes” ved at liturgen stiller den inn under den treenige Guds navn.

Når særlige forhold gjør det nødvendig kan presten/liturgen si noe kortfattet om den aktuelle dåpshandlingen. I egen dåpsgudstjeneste skjer dette etter inngangsortet, i dåp i hovedgudstjenesten etter Joh 3,16.

Ledd 4 Samlingsbønn

Gudstjenesten starter med en *samlingsbønn* etter mønster av hovedgudstjenesten. *Alternativ A* er hentet fra hovedgudstjenestens materiale. Det er gjort visse tilpasninger, hvorav den viktigste er å inkludere dåpsmotivet. *Alternativ B* er også hentet fra hovedgudstjenestens materiale. Dette er en av de korteste samlingsbønnene, som tar utgangspunkt i livets gave og dåpen. Den er derfor særlig godt egnet nettopp i denne gudstjenesten. *Alternativ C* er formet på grunnlag av kjente motiver fra Salme 84 og fra bønnematerialet i den gamle høymessen. Dåpsgudstjenestens særpreg legger særlig godt til rette for disse motivene. Det gjelder både kirken som *hjem og fugleungemotivet*. Vi bærer våre små til dåpen i Guds hus både i håp og bønn om og i visshet om *tryggheten* ved å plassere dem ”ved Guds alter”. Det har også vært fremhevet at denne teksten på en naturlig og god måte bringer inn et feminint perspektiv. *Alternativ D* gir mulighet til å velge en annen samlingsbønn. I ordet ”egnet” ligger blant annet at samlingsbønnen ikke må konkurrere med dåpshandlingens *takkebønn*.

Ledd 5 Mottakelse til dåp

Gjennom denne lille fortalen uttrykkes dåpens nødvendighet. Om oss mennesker gjelder både at vi er Guds gode skapning og samtidig at vi er underlagt virkningene av noe som gjør det nødvendig at vi blir frelst fra synd og død. Dåpen virker også forening med Jesus Kristus, nytt liv (gjenfødelse) og den gir medlemskap i kirken.

Ledd 6 Takkebønn

Det har vært et viktig motiv å la takken komme til uttrykk i dåpsliturgien. Ved dette leddet er det naturlig å få en fra dåpsfølget til å delta med en av takkebønnene. Når særlige forhold gjør det tjenlig, kan det utformes en takkebønn lokalt. Den bør ivareta de

momentene som finnes i liturgiens bønnealternativer, samtidig som den uttrykker særlige anliggende.

Ledd 7 Skriftlesning og ledd 9 Preken

Disse leddene er ikke med i ordningen for Dåp i hovedgudstjenesten. Det er disse som gjør Dåp i egen gudstjeneste til en helhetlig gudstjeneste. I prekenen kan man enten utfolde dåpsmotivet gjennom en del av de tekstene som har vært fremme i dåpsliturgien, eller knytte til tekstene for vedkommende søndag i kirkeåret. Dette vil rimeligvis variere fra gang til gang. De særlige dåpstekstene gjengis i ordningen både for å slippe å måtte forholde seg til en egen bok, hvis en vil lese disse, og for å få med innledningene som sier noe om hvorfor de leses i denne sammenheng.

Ledd 8 Dâpssalme

Dâpssalmen kan eventuelt deles, slik at det blir en salme også etter prekenen.

Ledd 10 Menighetens forbønn

Forbønnsleddet er fakultativt. Her kan det utformes lokalt bønnetekster hvor en med litt videre rammer enn i de faste bønneleddene kan bære frem bønnen for dåpskandidatene, deres familie og faddere. Men gjennom andre aktuelle bønnetemaer kan dette leddet også bidra til å åpne opp perspektivet i denne gudstjenesten og sette dåpshandlingen inn i en større sammenheng enn den nære og familiære, som er den primære.

Ledd 11-15

Her følger en sekvens av ledd som er like i de to dåpsordningene. Først kommer de elementene som legger grunnlaget for selve dåpshandlingen. Dette består av Jesu ord om dåpen og opplæringen, spørsmålet om tilslutning, samt den faktiske tilslutning til dette gjennom den felles bekjennelse av forsakelsen og troen. Gjennom denne "forsakelsen" eller bortvendingen *fra* djevelen og alt ondt i tilværelsen og bekjennelsen *til* den treenige Gud uttrykkes den bevegelsen som ligger til grunn for dåpshandlingen, både i en misjonssituasjon og i en folkekirke.

Ledd 11 Ordet om dåpen og troen

Jesu ord om disippelgjøringen ved dåp og tro, slik det er gjengitt i Matteusevangeliets 28. kapittel, er dåpens grunnleggende skriftord. Det skal alltid lyde ved dåpen. Det klargjør at dåpen er en handling som Jesus selv har instituert i sin kirke.

Denne dåpsliturgien er lagt opp slik at det såkalte barneevangeliet fra Mark 10,13-16 normalt leses i åpningsseksjonen. Innledningen til denne skriftlesningen er derfor utformet slik at den fokuserer både Jesu vennlige mottakelse av *barna* og hvordan han åpner Guds rike for *oss alle* ved å gjøre barnets mottakelse forbilledlig for alle mennesker, uavhengig av alder. Innledningen til lesningen lyder derfor slik: "La oss høre hvor vennlig Jesus tar i mot barna og åpner Guds rike for oss."

Hvis man ved dåp av større barn, ungdom eller voksne av ulike grunner velger å erstatte Mark 10 med en av de to andre angitte tekstene, kan man lese Markus-teksten etter Matt 28,18-20, slik at denne i alle tilfelle lyder i dåpsgudstjenesten.

Ledd 12 Forsakelsen og troen

I dåpsliturgien brukes alltid Den apostoliske trosbekjennelsen, ikke den nikenske. Den apostoliske trosbekjennelsen er den grunnleggende målestokk for troens innhold som dåpen skjer i forhold til. Trosbekjennelsen skal fremsies, ikke synges. Det er viktig for denne handlingen at alle kan delta i trosbekjennelsen uten noen slags hindringer.

Ved dåp av barn som er for små til å svare selv, rettes spørsmålet til foreldrene (ev. de foresatte) og fadderne. Når det både er dåpskandidater som forutsettes å svare selv, og små barn som skal døpes i samme gudstjeneste, retter man først spørsmålet til dem som skal svare selv. Dåpskandidatene svarer én og en. Hvis dette ikke kan gjøres med vanlig verbalt språk, avtales det på forhånd andre måter det kan skje på.

Når alle svar er avgitt, sier liturgen i dette tilfelle: ”La oss sammen bekjenne forsakelsen og troen, som vi døpes til.”

I dette er småbarnas dåpsfølger inkludert, og alle fremsier med lydelig røst forsakelsen og troen. Det er viktig at liturgen leder fremsigelsen på en god og sikker måte ved å holde seg til det linjeoppsettet som er anvist i liturgien, og bruke samme tempo gjennom hele teksten. For at alle skal kunne følge med, bør en sette tempoet litt langsommere enn en kunne ha gjort om en skulle fremsi teksten alene. Ved å la det være et ørlite opphold mellom linjene kommer de som måtte ha kommet på etterskudd, på plass igjen.

Ledd 13 Bønn ved døpefonten

Denne andre del av liturgien finner sted ved døpefonten. Dåpens element, vannet, gjøres nå synlig og hørlig ved at det helles i døpefonten. Dette kan utføres av liturgen eller av en medliturg. Deretter bes det en bønn knyttet til dåpsvannet. Dette er liturgens bønn, fordi det i denne andre delen av handlingen er den som utfører dåpen, som er aktør.

De tre bønnealternativene varierer i tiltale og i hvilke av dåpens mange motiver som vektlegges. Av den grunn vil det være tjenlig å ha en variert bruk av disse bønnene, slik at mest mulig av dåpens rikdom over tid innforlives i menighetens bevissthet.

Ledd 14 Dåpshandlingen

Én og en dåpskandidat med sitt følge kommer nå fram til døpefonten.

Hvis det er flere dåpskandidater, kan det mellom hver dåp synges et vers av en egnet salme.

De to spørsmålene som lyder før dåpen utføres, er rituelle spørsmål. Spørsmålet om dåpskandidatens navn er derfor ikke avhengig av hva liturgen husker eller ikke husker, og det blir ikke uaktuelt av at navnene har vært nevnt tidligere i gudstjenesten, eller når en døper en som står en så nær at en utmerket godt vet hva navnet er. Navnet skal lyde ved dåpen, og det skal sies av dåpskandidaten selv eller av den som bærer til dåpen. Dette har betydning for dåpens faktisitet. En av fadderens oppgaver er å være vitne om at vedkommende er døpt til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn. Det skal de kunne bevitne ved syn, men også ved hørsel.

Det andre spørsmålet gjelder viljen til dåp og til den oppdragelse og opplæring som hører til (gjøre til disipler ved å døpe og å lære å holde det Jesus har befalt). Dette spørsmålet er enn mer aktuelt i vår tid, da opplæringen ikke lenger kommer ”automatisk” gjennom skolens undervisning. Spørsmålet og forberedelsen av det gjennom dåpssamtalen er derfor av vital betydning for trosopplæringen.

Når spørsmålene er stilt og besvart, kommer selve dåpshandlingen. Den omkranses av bønneønsker: ”Gud bevare din utgang og din inngang fra nå av og til evig tid.” og ”Gud styrke deg med sin nåde til det evige liv. Fred være med deg.” Disse bønnene gir en særlig fokusering av det som har med målet å gjøre: ”til evig tid”, ”til det evige liv” (dåpens eskjatologiske dimensjon).

Så tegnes dåpskandidaten med korsets hellige tegn. Dette er Jesu Kristi merke. Det sikter både på tilhørighet og tro. Det slås ett kors på en slik måte at det omfatter hele personen, ikke noen bestemt lemsdel.

Deretter øses vann på dåpskandidatens hode, mens dåpsordet uttales. For å få dette til på en greiest mulig måte er det ved barnedåp viktig at liturgen på forhånd har avtalt med den som bærer at barnet skal hvile på motsatt arm av den liturgen bruker. Det tilsier at barnet normalt bæres på venstre arm. I rubrikken understrekes det at det bør brukes ”rikelig med vann”. I dette ligger både at hodet faktisk skal bli vått, men også at bruken av vann gjerne kan høres. Rubrikken vil få frem at vannet er dåpens *element*, altså dåpens materielle side. Vannet er ”innbefattet i Guds befaling og forenet med Guds ord” (Den lille katekisme).

Når dåpen er utført, tørkes dåpskandidatens hode. Deretter legger liturgen hånden på den døptes hode og uttaler dåpserklæringen om hva Gud nå har gjort: Gitt sin Hellige ånd, gjort til sitt barn og tatt inn i sin troende menighet. Ved denne håndspåleggelsen kan også foreldre og faddere delta.

Det er viktig at liturgen er seg bevisst de gestene som hører til disse fem momentene. De omkransende bønnene bes med en åpen håndflate vendt mot den som skal døpes. Så tegnes korstegnet med samme hånd. Deretter øses det vann med hånden, som så legges på dåpskandidatens hode, før håndflaten igjen åpnes mot vedkommende i en velsignende gest.

Denne andre delen kan avsluttes ved at dåpskandidaten presenteres for menigheten. Små barn kan løftes frem, enten av den som bærer, eller av liturgen. Det gis to alternative setninger som kan brukes ved presentasjonen.

Ledd 15 Livet i dåpen

Når denne andre delen av dåpen er fullført, er det naturlig at liturgen forlater døpefonten igjen, enten ved å gå til lesepulten eller til en annen sentral plassering i koret. Del III, som nå følger, består av fire momenter, dåpslys, dåpens forpliktelse, Fadervår og lovprisning.

Det første momentet er valgfritt. Det kan tennes og overleveres *dåpslys*. Det skjer ved at en tenner et dåpslys for hver dåpskandidat. Lysene tennes fra Kristuslyset. For hvert lys nevner en dåpskandidatens navn. Dette bør fortrinnsvis utføres av en medliturg. De plasseres i en lysholder/stake, slik at de kan brenne til gudstjenesten er ferdig. Enten kan medliturgen sette lyset på plass, eller lyset kan overrekkes til en representant for dåpsfølget, som kan gjøre dette. Gjennom ordet fra Joh 8,12, som uttales når alle lys er tent, gis dåpslyset betydning for livet i dåpen og den livslange vandring som dåpen er en begynnelse på.

Det andre momentet er understrekningen av dåpens forpliktelse. Her tiltales menigheten først. I dette ordet tematiseres det at en ved dåpen er satt inn i den kirke som finnes overalt på jorden hvor evangeliet lyder og sakramentene forvaltes. Også her er det en henvisning til det endelige målet, da ”alt det skapte skal bli forløst ved vår frelser, Jesus Kristus” (Rom 8,21-22).

Ledd 16 Herrens bønn og lovprisning

Tiltalen til foreldre og faddere taler om å ”be for” og ”lære dem selv å be”. Det skaper derfor god sammenheng å fortsette med det tredje momentet, nemlig i fellesskap å be ”den bønnen Jesus selv har lært oss”. Fadervår har i dåpen dels vært oppfattet som *forbønn* for barnet, dels også som en bønn som har *velsignende* virkning. Men Fadervår har også den funksjon å være den første overgivelse av de åndelige gaver den dømte får del i gjennom sin dåp. Denne bønnen er også kjernestykket i den dåpsopplæringen som hører sammen med dåpen, og den beste veiledning til bønn kirken kan gi.

I likhet med trosbekjennelsen skal Fadervår i dåpsliturgien fremsies, ikke synges. I gudstjenester med både dåp og nattverd kan dette utnyttes. Fadervår har en funksjon i begge liturgier, men i vår tid kjennes det lite naturlig å gjenta denne bønnen. Hvis den fremsies i dåpsliturgien og synges i nattverdliturgien, kjennes ikke dette på samme måte som en gjentakelse.

Etter Fadervår kommer lovprisningen fra 1 Pet 1,3, et ledd som også kan lyde i gravferdsliturgien. Det spennet som dermed skapes og omfatter hele livet, har ofte vært fokusert i vår gudstjenestetradisjon. For mange har denne sammenhengen stor betydning.

Hvis den særskilte dåpsgudstjenesten også skal omfatte nattverd, er dette stedet for å inkorporere den. Man henter da en av liturgiene fra hovedgudstjenesten.

Ledd 17 Musikk

Som i ordningene *Vigsel* og *Gravferd* er det lagt inn et musikkledd. Dette er et av de stedene hvor det er mulig å involvere medlemmer av dåpsfølgene.

Ledd 20 Utsendelse

Forsamlingen kan eventuelt gå ut i prosesjon under postludiet.